

**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI

**1990 SONRASI ÇAĞDAŞ SANATTA İFADE BİÇİMİ OLARAK VİZYONER
SANATIN DİSİPLİNLERARASI BAĞLAMDA YORUMLANMASI**

HİLAL YİĞİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOÇ. FİGEN IŞIKTAN

ANTALYA, 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hilal YİĞİT tarafından hazırlanan “1990 Sonrası Çağdaş Sanatta İfade Biçimi Olarak Vizyoner Sanatın Disiplinlerarası Bağlamda Yorumlanması” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir. 31/05/2024

Jüri Başkanı	Dr. Öğr. Üyesi Hülya BOZBIYIK UYSAL	İmza
Jüri Üyesi (Danışman)	Doç. Figen IŞIKTAN	İmza
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Ece AKAY ŞUMNU	İmza

Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

Doç. Bekir KİRİŞCAN
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürü

Tez Danışmanım Doç. Figen Işıktan'a

Savunma sınavı jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Hülya Bozbıyık Uysal'a ve
Dr. Öğr. Üyesi Ece Akay Şumnu'ya

Bu inanılmaz yolculukta bana tanıklık etmeye zaman ayırarak, katkı
ve desteklerini sağladıkları için teşekkür ederim.

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hilal YİĞİT
	Numarası	202253007807
	Anasanat Dalı	Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı
	Danışmanı	Doç. Figen IŞIKTAN
	Tezin Adı	1990 Sonrası Çağdaş Sanatta İfade Biçimi Olarak Vizyoner Sanatının Disiplinlerarası Bağlamda Yorumlanması

ÖZ

Bu çalışmanın birinci bölümünde, vizyoner sanata dair kavram ve tanımlar açıklanarak, tarihsel süreci içerisinde bağlantılı olduğu akımlara değinilmiştir. İkinci bölümde sanatsal yaratıcılık bağlamında incelenen Jung psikolojisi, temel kavramlarıyla birlikte ele alınmıştır. Jung’a göre, hepimizin psişesinde bulunan ve tüm insanlığın tecrübelerinin ortak alanı olarak nitelendirdiği “kolektif bilinç dışı”, kendini sembolik ve arketipsel imgeler aracılığıyla sanatlarda ifade eder. Üçüncü bölümde, 1990 sonrası sanat ortamı ve bir ifade biçimi olarak vizyoner sanatın bu dönemdeki gelişmeleri, sanatçılar ve çalışmaları üzerinden incelenmiştir. Dördüncü bölümde, vizyoner sanatın disiplinlerarası bağlamda yorumlandığı, deneysel uygulamalara yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise, araştırmanın genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Dijital Sanat, Disiplinlerarası Sanat, Jung Psikolojisi, Vizyoner Sanat

T.R.
AKDENİZ UNIVERSITY
INSTITUTE FINE ARTS

Student' s	Name Surname	Hilal YİĞİT
	Number	202253007807
	Department	Art and Design Department
	Supervisor	Doç. Figen IŞIKTAN
	Thesis Title	Interdisciplinary Interpretation of Visionary Art as a Form of Expression in Contemporary Art after 1990

ABSTRACT

In the first part of this study, the concepts and definitions of visionary art are explained and the movements to which it is related in its historical process are touched upon. In the second part, Jungian psychology, which is examined in the context of artistic creativity, is discussed together with its basic concepts. According to Jung, the "collective unconscious", which is in all of our psyches and describes as the common area of all humanity's experiences, expresses itself in the arts through symbolic and archetypal images. In the third chapter, the art environment after 1990 and the developments of visionary art as a form of expression in this period were examined through artists and their works. In the fourth chapter, experimental applications in which visionary art is interpreted in an interdisciplinary context are included. In the conclusion section, a general evaluation of the research was made.

Keywords: Contemporary Art, Digital Art, Interdisciplinary Art, Jungian Psychology, Visionary Art

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

KABUL VE ONAY SAYFASI	i
ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	v
GÖRSEL DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM 1: VİZYONER SANAT (VISIONARY ART)	4
1.1.Kavram ve Tanımı.....	4
1.2.Tarihsel Süreç.....	6
1.2.1. Simgecilik (Sembolizm).....	8
1.2.2. Dışavurumcu Sanat (Ekspresyonizm)	9
1.2.3. Gerçeküstücü Sanat (Sürrealizm).....	10
1.2.4. Viyana Fantastik Gerçekçilik Okulu	11
1.2.5. Çağdaş Sanat İçerisinde Vizyoner Sanat Akımları	13
1.2.5.1. Art Brüt Hareketi ve Akademi Dışı Sanat (Outsider Art)	14
1.2.5.2. Psikedelik Sanat.....	15
1.2.5.3. Yeni Medya Sanatı	16
1.2.5.3.1. Dijital Sanat	17
2. BÖLÜM 2: SANATTA YARATICILIK BAĞLAMINDA JUNG PSİKOLOJİSİ.....	18
2.1. Analitik Psikolojide Temel Kavramlar	18
2.2. Jung'un Psikoloji Teorisi Kapsamında Sembolik ve Arketipsel İmgeler	20
2.3. Vizyoner Sanat, Rüya ve Arketipler	21
3. BÖLÜM 3: 1990 SONRASI DİSİPLİNLERARASI BAĞLAMDA VİZYONER SANAT	23
3.1. 1990 Sonrası Sanat.....	23
3.2. 1990 sonrası Vizyoner Sanat Alanında Üretim Yapan Çağdaş Sanatçılar	24
4. BÖLÜM 4: VİZYONER SANAT UYGULAMALARI	40

4.1. Amansız Biçimler.....	41
4.2. Fractellers	42
4.3. Desenler.....	43
4.4. Lisa.....	44
4.5. Skeleton Lake.....	45
4.6. Rorschach Masks	46
4.7. Rorschach- Relief.....	47
SONUÇ.....	49
KAYNAKÇA.....	52
EKLER.....	63

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel. 1: “The Shaman of Lascaux” günümüzden 17.000 yıl önce yapılmıştır.....	6
Görsel. 2: Bosch, Hieronymous, 1503-1504, Dünyevi Zevkler Bahçesi.....	7
Görsel. 3: Ernst Fuchs, 1956-1957, Musa ve Yanan Çalı.....	12
Görsel. 4: De Es Schwertberger, 1960-1970, Period 1. The search: Vision Fusions	12
Görsel. 5: Adolf Wölfli, Aby Warburg’un Mnemosyne Atlası (Bellek Atlası)’na girmiş çalışmaları	13
Görsel. 6: Jean Dubuffet, 1970, Le cirque	14
Görsel. 7: Alex Grey, 1993, Sacred Mirrors.....	25
Görsel. 8: Allyson Grey, 2015, Realms of the Unpronounceable	26
Görsel. 9: Android Jones, 2023, Esoteric Wild Westland	27
Görsel. 10: Martina Hoffmann, 2022, Leaving Shadow Land	28
Görsel. 11: Amanda Sage, 2011, Limbic Resonance	29
Görsel. 12: Andrew Gonzales, 2009, The Creatrix	30
Görsel. 13: Magi Calhoun, 2011, Evening Encounter	31
Görsel. 14: Liba W. Stambollion, 2011, Powerful Lemur.....	32
Görsel. 15: Emma Watkinson, 2020, Kali.....	33
Görsel. 16: Gil Bruvel, 2020, Mask #28.....	34
Görsel. 17: Ben Taylor, Messenger from the deep	35
Görsel. 18: Ali Seiffouri, Harmala 3/2	36
Görsel. 19: Yayoi Kusama, Sonsuzluk Aynalı Oda- Milyonlarca Işık Yılı Uzaktaki Ruh Infinity Mirrored Room	37
Görsel. 20: Louis Dyer, (t.y.), Işığın alemlerinde gezinmek	37
Görsel. 21: CANAN, 2024, Şehretün’nar.....	38
Görsel. 22: Ece Akay Şumnu, 2024, Rorschach Çiçekleri	39
Görsel. 23: Hilal Yiğit, 2024, Amansız biçimler	42
Görsel. 24: Hilal Yiğit, 2024, Fractellers.....	43
Görsel. 25: Hilal Yiğit, 2023-2024, Desenler.....	44

Görsel. 26: Hilal Yiğit, 2024, Lisa.....	45
Görsel. 27: Hilal Yiğit, 2024, Skeleton Lake	46
Görsel. 28: Hilal Yiğit, 2024, Rorschach Masks	47
Görsel. 29: Hilal Yiğit, 2024, Rorschach- Relief	47

GİRİŞ

Vizyoner sanata ilk referans noktası olarak, şamanların mağara duvarlarına resim yapmasını gösterebiliriz. Sanat tarihi boyunca da vizyoner temaları işleyen sanatçılar olmuştur. Her bir sanatçının tarzı farklılık göstermekle birlikte, ortak temaları, dünyayı fiziksel olarak görmenin de ötesine uzananı tasvir etme, mistik ve manevi fikirleri örtüşürme çabalarıdır. Vizyoner sanat, fiziksel ve bilimsel dünyayı aşmayı ve günlük yaşamımızda manevi ve mistik şeyleri görebilseydik, izleyiciye dünyanın nasıl görünebileceğine dair bir vizyon sunmayı amaçlamaktadır. Vizyoner sanatta tasvir edilen mistik güçlerin türü sanatçıdan sanatçıya değişmektedir.

Analitik psikolojinin kurucusu Carl Gustave Jung'un oluşturduğu teoriye göre; insan zihninde üç kısım bulunmaktadır. Bu kısımlardan birincisi, bilinçli akıl olarak nitelendirdiği “ego”yu içerir. Onunla bağlantılı ikincisini ise “kişisel bilinçaltı” oluşturmaktadır. Üçüncü kısım doktrinini özelleştiren “kollektif bilinçaltı” kavramıdır (Kaya, 2016). Bu teoriye göre, tüm dünyadaki ve tüm zamanlardaki sanatçı ve müzisyenlerin paylaştığı yaratıcı deneyimler, tüm dinlerdeki mistiklerin ruhsal deneyimleri ya da rüyalarındaki, fantazilerdeki, mitolojilerdeki, peri masallarındaki ve edebiyattaki paralellikler kollektif bilinçaltına birer örnektir (Kaya, 2016).

Jung'un “vizyoner sanat” kavramı, ilk olarak 1922 yılında Zürih’te verdiği “Analitik Psikolojinin Şiirle İlişkisi Üzerine” başlıklı konferansında şekillenmiştir ve 1930 yılında “Psikoloji ve Şiir” adlı eserinde açıklanmıştır. Bu eserde Jung yaratıcılığın iki biçimini tanımlamaktadır. Bunlar; sanatçının ilhamını bilinçli deneyim alanından aldığı “psikolojik” mod ve bilinçdışının bilinmeyen yönlerini sembolik ve arketipsel imgeler biçiminde betimleyen “vizyoner” moddur (Priviero, 2024).

Vizyoner deneyimler, şamanik, mistik veya diğer sıra dışı bilinç durumlarıyla, psikedeliklerin ya da enteojenlerin kullanılmasıyla gerçekleşebilmektedir. Böyle bir

deneyim sırasında kişi, inanılmaz vizyonlar; sürekli biçim değiştiren, bükölen, çoğalan ve bazen karmaşık, girift ayrıntılı, renkli fraktallar ve geometrik olarak organize edilmiş desenler görebilmektedir (Brown, 2018).

Sembolizm, Sürrealizm ve Psychedelic sanat çağdaş vizyoner sanatın doğrudan habercileri kapsamındadır. Aynı zamanda Ernst Fuchs ve Arik Brauer'i içeren Viyana Fantastik Gerçekçilik Okulu'nun da çağdaş vizyoner sanatı üzerindeki etkisi, kültürel, felsefi ve teknik katalizör niteliğindedir.

Laurence Caruana, stil ve yöntemdeki geniş farklılıklara rağmen vizyoner sanatın tanımlanabilir bir sanat hareketi olduğunu savunmaktadır. Caruana 2001 yılında yayınladığı "Vizyoner Sanat Manifestosu"nda, "Görsel Sanat, görüş alanımızın ötesinde ne olduğunu göstermeye çalışır. Sanatçı, rüyalar, trans ya da diğer sıra dışı bilinç durumları aracılığıyla, görünmeyeni, duysal algı modlarımızı aşan bir vizyoner duruma ulaşmaya çalışır." diye ifade etmektedir (Caruana, 2001).

Bu araştırmada vizyoner sanatın tarihsel süreçteki izleri takip edilmesi, Sembolizm, Sürrealizm, Fantastik Gerçekçilik Viyana Okulu, çağdaş vizyoner sanata değin süreç araştırılarak sanatsal yaratıcılık bağlamında Jung psikolojisi ile bağların ortaya konması, özellikle 1990 sonrası dönem ele alınarak bu dönemdeki gelişmeler, bu alanda çalışan önde gelen sanatçılar ve çalışmaları incelenerek, vizyoner sanatın çağdaş sanattaki izdüşümlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Günümüzde yağlı boya ve heykelden, dijital modellemeye ve diğer yeni medya sanatının olanaklarına kadar her ortamda yaratılan bu vizyoner sanat eserleri, onları deneyimleyenlere "görünmeyeni görme", daha geniş algı biçimlerini gerçekleştirme ve keşfetme fırsatı vermektedir. Vizyoner sanat, geleneksel yaratıcı ifade biçimlerinden, dijital ve elektronik mecralara doğru genişlemekte yani, tarihsel süreci içerisinde farklı yaklaşım ve katkılarla ifade dilini geliştirerek sürdürmektedir. Günümüz sanat alanı

içerisinde bütün cesaretli uygulamalar, farklı eğilimler, ifade yöntemindeki deneysel araştırmalar ve yaklaşımlar değerli katkılar sağlamaktadır. Bu çalışmada, disiplinlerarası bağlamda vizyoner sanatın temel temaları ve teknikleri ele alınmıştır. Vizyoner sanatta kullanılan bir teknik olan ‘oneironautics’ yani ‘bilinçli rüya görme’ seçilmiş ve bunun ifade aracı olarak dijital yöntemler kullanılarak ifade dili geliştirmedeki olanakları araştırılmış, uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM 1: VİZYONER SANAT (VISIONARY ART)

1.1.Kavram ve Tanımı

Larousse ansiklopedisinde Fransızca “vision” kökenli olan vizyon kelimesi “gözün yakaladığı görüntülerin optik yollarla (retina ve ganglion hücreleri, optik sinir, optik kiazma) beyne iletildiği işlev”, “görme eylemi, bir şey izlemek”, “karmaşık bir şey görme, kavrama, anlama biçimi” “zihinde kendini empoze eden bir şeyin zihinsel görüntüsü” tanımlarına ek olarak, “kökeni doğaüstü güçlere atfedilen, gördüğümüz veya gördüğümüze inandığımız görünüm, biçim, varlık, zihinsel temsil” olarak tanımlanmaktadır. “Vizyoner” kelimesi ise “doğaüstü vizyonları olan ya da olduğuna inanan” ya da “öngörü yeteneği olan, geleceğin sezgisine sahip olan” kişinin niteliğini tanımlamaktadır. “Vizyon (vision) kelimesinin dilimizdeki diğer tanımı görü, düş veya rüyettir” (Campbell, 2010).

Vizyoner sanat, görüş açılarımızın ötesinde olana uzanmaya çalışarak, fiziksel dünyayı aşmayı ve ruhsal veya mistik temalar da dahil olmak üzere daha geniş bir farkındalık vizyonunu tasvir etmeyi iddia eden veya bu tür deneyimlere dayanan sanattır. Bunun için rüya, trans, esrime veya benzeri durumlar aracılığıyla, metafiziksel, gizemli, metapsişik olguların varlığı kavranabilmektedir. Görme eylemi fiziksel anatomi içerisindeki gözle olabileceği gibi, ezoterik anatomi içerisindeki “üçüncü göz” vasıtasıyla da gerçekleşebilmektedir. Vizyoner sanatçılar düş, mit ve rüya aracılığındaki görüntülerle, farklı kültürel sembolleri birleştirerek, ortaya çıkan vizyonu ifade etmek için formlar bulmaktadır (Caruana, 2001).

Vizyoner sanat eserleri, manevi ve kutsal olana yönelik içsel farkındalığa dayalı, ezoterik, okült, arketipik, psikedelik ve fantastik temaları barındırmaktadır. Vizyoner sanatçı sanatını gerçekleştirirken, bilinç düzeyine getirdiği imgeleri kendisi için

üretmemekte, sanatın dönüştürücü ve iyileştirici gücünü açığa çıkarma eylemindedir (Caruana, 2001).

Mistisizm, insanlığı ilahi olanla buluşturan ve duyular dışı idrak, hipnoz, telepati, parapsikoloji vb. unsurlarla sentezlenen bir kaynak olarak bu olgu, sanatçılar ve mistikler tarafından mükemmel birlik ve aşkınlığa ulaşma çabasıyla öz disiplin ve çalışma tutkusunu gerektirir. Hem sanatçı hem de mistik, tekrara dayalı sonsuz çabalarla içsel dönüşüm yaşarlar. Bu nedenle, mistisizmin sanatla yakından ilişkili olduğu, hatta sanatın kaynağı ve son noktası olarak kabul edilebileceği söylenebilir (Akay Şumnu, 2023).

Eseri yaratanın bireyselliği çerçevesinde algısal yörüngelerine zuhur eden vizyonların çeşitli medyumlara aktarılması ile daha üst bir gerçekliği yansıtan, çoğu zaman daha yüksek bilinç boyutlarına atıfta bulunan eserler vizyoner sanatın içeriğini oluşturmaktadır. Görünmeyen (invisible) fakat duyumsanabilen kuvvetlerin ifade bulması (expression) ile oluşturulmuş bir eser üzerinde, yaratıcısının kendine özgü vizyonuna dair izlenimler yansımaktadır.

Sözcükler ve imgeler, toplumsal, eğitici ve yaratıcı güçlere sahiptir. Sanat yapıtları, geçici olaylar değil, uzun vadeli etkileri olan eylemler olarak görülmektedir. Bu eylemler, gerçeklerden doğmaktadır ve akabinde gerçekleri etkilemektedir (Fischer, 1995, s. 203).

“Görme” yeteneğine sahip olan vizyoner sanatçı, sıradışı içgörülere eğilimli ve dışlanmış biri olarak kendini izole edilmiş buluyor. O, doğası gereği bir yabancı, bir gezgin. Yine de, Yaratılış ve Kıyamet arasındaki birkaç kısa an, Yaratıcı ile birliğe girebilir, her şeyi bir arada tutan zamansız ve ebedi olan “Bir”liğe tanıklık edebilir. Bir sanat eserinde böyle anlık bir uyanışı kaydederek, bu tekil aydınlanmayı herkes için paylaşabileceği bir görüntüye sabitler (Caruana, 2001).

1.2.Tarihsel Süreç

Vizyoner sanat, günümüzden 30,000 yıl önce Paleolitik dönemde, şamanın mağara duvarlarına yaptığı ilk resim, baskı boyama, kabartma ve oyma çalışmaları kadar eskidir. Antik dönemler ve kültürlerde de kendini göstermiştir. (Görsel. 1)

Mağara resimleri, tarih boyunca insanların yaşamını etkileyen mistik güçlerin ve inançların önemli bir taşıyıcısı olmuştur. Antik dönem Mısır ve Yunan sanatında da kutsal güçlerin varlığı vurgulanmıştır. Bu dönemlerde üretilen eserler inananlar için, Tanrı'nın yeryüzündeki tezahürleri olarak değerlendirilmiştir (İpşiroğlu, 2020).

Görsel. 1:“The Shaman of Lascaux” günümüzden 17.000 yıl önce yapılmıştır.

Kaynak: Claman, Henry N., 2011, Vizyoner sanat mı? Şamanlar, Charles Bonnet ve mağara resimleri, içinde fotoğraf: Charles and Josette Lenars/CORBIS

Christopher Hatchell'in 2014 tarihli "Çıplak Görme: Büyük Mükemmellik, Zaman Çarkı ve Rönesans Tibet'inde Vizyoner Budizm" adlı kitabı, vizyoner felsefenin Tantra hareketi, Budist Zaman Çarkı (Kalachakra) ve Tibet'in Büyük Mükemmellik (rdzogs chen) edebiyatı gibi gelenek ve ritüellerin ezoterik uygulamalarındaki rolünü inceler. Bu

uygulamalarda gelenek farklılıkları olsa da ortak amaç, Tanrıça'ya saygı, bedenin fiziksel, duyuşsal, enerjik sistem dinamiklerini deneyimleyerek daha yüksek bilinç boyutlarına erişmek, aydınlanmak, vizyonlar ile öngörü, vahiy elde edebilmektir. Deneyimlerin kaydı görsel olarak, ritüelistik bir şekilde yantra, mandala gibi geometrik, sembolik anlatılara dönüşmüştür.

Görsel. 2: Bosch, Hieronymous, 1503-1504, “Dünyevi Zevkler Bahçesi” (Ahşap üzerine yağlı boya).

Kaynak: <https://upload.wikimedia.org>

İnsanlık, tarih boyunca dünyevi düzlemin ötesindeki âlemlere erişmiştir. Bu ruhani yolculuk sanat eserlerinde kendini gösterir; antik mağara resimlerinden Sufi geometrik desenlere, Norveç ahşap oymalarından Hieronymus Bosch ve William Blake gibi ünlü sanatçıların eserlerine kadar uzanan bir iz bırakır (Kinnunen, 2023). Bosch'un yapıtları fantastik öğeleri ve incelikle işlenmiş senaryoları içermektedir. “Dünyevi Zevkler Bahçesi” isimli triptiğinin sol bölümünde, Âdem, Havva ve hayvanların olduğu cennet betimlenmiştir. Orta kısımda birçok nû figür ile dünyevi zevkler tasviri ve sağ bölümde de günahkarların cezalandırıldığı cehennem tasviri bulunmaktadır (Görsel. 2).

1.2.1. Simgencilik (Sembolizm)

Sembolizm, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve özellikle edebiyat ve sanatlarda büyük etkiler yaratan bir akımdır. Bu akım, yaratıcı imgelemleri ve kişisel derinlikleriyle beslenen şair ve sanatçılar tarafından benimsenmiştir. Sembolizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Stéphane Mallarmé, "düş" kavramını temel alarak bu akımın felsefesini şekillendirmiştir. Mallarmé ve diğer sembolistler, düş gücünü devrimci ve yenilikçi bir araç olarak kullanarak, sanatsal ifadelerini zenginleştirmişlerdir. Sembolizmin etkisi, yalnızca Rusya ve Avrupa ile sınırlı kalmamış; Anglo-Sakson ve Latin Amerika'dan, Amerika'nın Fransızca konuşulan bölgelerine kadar geniş bir coğrafyada etkisini göstermiştir. Bu akım içerisinde sanatçılar, özgün serüvenlerinden yola çıkarak yarattıkları eserlerle, sanatta derin ve kalıcı izler bırakmıştır. Kendi ayrılıkçı toplulukları ve kendi içlerinde etkinlikleri ile tıpkı kapalı kutu gibi, soyutlanma ve anlaşılmazlık sergileyen anarşik bireycilik topluluğu olmaları, yeni bir anlatım tarzını, bunalımlı bir görünüm altında yansıtmaları kendinden önceki duyuş, yazış, resimleyiş biçimlerinden ayırmıştır. Bu akımın görsel ifadesi sembolist estetik, rüyamsı biçim, fantastik ve gerçek dışı, büyü ve okültizm, uyku ve ölüm gibi temalar etrafında şekillenmiştir. Sembolist akımın eğilimleri ve teorileri şair Jean Moréas tarafından Sembolizm Bildirgesi'nde ortaya konmuştur. Bu bildirge, Sembolistlerin bilimsel ve teknik topluma, özellikle de fotoğrafın icadına karşı olduklarını ve manevi olanı maddi olana tercih ettiklerini belirtmiştir. Sembolizmin takipçileri, bilinci canlandıran güçlerden yararlanarak, algı, hayal ve söylenmeyeni sanata dahil etmişlerdir (Cassou, 1999).

Sembolizmin öncü isimleri arasında Arthur Rimbaud, Francisco Goya, William Blake, Heinrich Füßli, William Turner, Charles Méryon, Rodolphe Bresdin, Gustave Doré, Victor Hugo, Eugène Delacroix, Théodore Chassériau, Philippe Otto Runge, Auguste Rodin ve Art Nouveau akımının en özgün temsilcisi Gustave Klimt bulunmaktadır (Cassou, 1999).

Romantizmin sona erdiği bir süreçte sanat tarihi sahnesinde yerini bulan Sembolizm hareketi içerisinde sanatçılar, iç dünyalarına, duygularına ve rüyalarına yönelerek eserlerinde bu konuları metaforik, alegorik ve sembolik ifadeler aracılığıyla gün yüzüne çıkarma eğiliminde olmuşlardır.

1.2.2. Dışavurumcu Sanat (Ekspresyonizm)

Bulunduğu koşullar altında kaba ve saldırgan bir tavır içinde ortaya çıkan Dışavurumculuk, toplumsal ve politik değişimlere yanıt olarak ilkel ve vahşi insanlık koşullarını gözler önüne sermektedir (Bahr, 1989, s. 285).

Yirminci yüzyılın başlarında, Almanya’da Köprü ve Mavi Atlı, Fransa’da Fovizm tarzı sanat hareketlerinin ortak özelliği, dış dünyanın izlenimi yerine iç dünyanın dışavurumuna yönelmeleridir. Bu dönemde Dışavurumculuk, sanatçıların duygusal durumlarını çeşitli biçimsel ifadelerle dönüştürdükleri bir yönelim olarak öne çıkmaktadır. Soyut Dışavurumculuk, Yeni Dışavurumculuk gibi başlıklar altında da toplanan sanatçılar, ortak bazı özellikler taşımaktadırlar. Bu özelliklerin başında, bir tavır olarak biçimleri deforme etme, rengin sembolik ve duygusal kullanımı, boyanın yoğun dokusallığı ve abartılı perspektif ile desen anlayışı gelir. Eserin gerçekleştirilme süreci ve sanatçının ruh haline ışık tutan bu yaklaşım, konudan evvel ifadenin algılanmasını sağlar ve sanatçı ile izleyicisi arasında ruhsal bir etkileşim oluşturur. Bu etkileşim, izleyicinin sezgiselliğine bağlı olarak zenginleşir ve derinleşir (Antmen, 2008).

İzlenimcilikten yüz çeviren dışavurumcular, duyulur dünyayı ihlal ederek, gerçekliği taklit eden sanat yapma biçimlerine karşı olarak resim sanatında amaç olarak hiç denenmemiş bir şeyin peşine düşmüşlerdir. Dışavurumculuk, sanatın yerleşmiş kalıpları dahil, her şeye karşı olarak, herhangi bir önceli bulunmayan bir sanat biçimidir. Bu akımda sanatçılar, ne gördüklerini ve neyi ifade ettiklerini sorgulayarak, "görme"

kavramını irdelemişlerdir. Resim sanatının evrimi, görme ve görüntüye dair algılarla paralel olarak gelişmektedir. Teknik ve görme biçimleri, görüntüdeki dönüşümlere uyum sağlamaktadır. Görme biçimleri, insanın dünyayla kurduğu ilişkisine göre değişmektedir ve dünya, insanın tutumuna uygun gelecek şekilde görünmektedir. Bu bağlamda, resim tarihi bir anlamda yazısız felsefenin de tarihidir. Görme edimi hem aktif, hem de pasif bir süreçtir; insanın dış dünyadan aldığı etkilere nasıl tepki verdiğine bağlı olarak biçimlenir. Görme, biri dışsal, diğeri içsel olmak üzere iki temel etkinliğin sentezinden oluşur. İlk etkinlik, insanın dış dünyadan aldığı bir etkidir, ikinci etkinlik ise, insanın aldığı bu etkiye verdiği bilinçli tepkidir. Görebilmek için, dış dünyada bulunan bir nesne veya olay, gözümüze çarparak bir etki yaratır. Bu etki, gözün reseptörleri tarafından algılanır ve anında zihnimize iletilir. Göz, bu dışsal uyarıyı pasif bir şekilde kabul etmekle kalmaz, aynı zamanda aktif bir edimle ona yanıt verir. Dış dünyadan gelen etki, duyum haline gelir ve bu duyum, zihnimizde bilinçli bir şekilde işlenir. Bu sürecin sonunda, dışsal etki, zihnimizin derinliklerinde bir düşünceye dönüşür; bu düşünce, artık sadece dışsal bir gerçeklik değil, aynı zamanda içsel bir yaratımdır (Bahr, 1989, s. 280-281).

1.2.3. Gerçeküstücü Sanat (Sürrealizm)

1920'lerde Fransa'da ortaya çıkan Gerçeküstücü Sanat akımı (Sürrealizm), sanatçıların düş ve gerçek arasındaki karşıtlığı veya birlikteliği çözme arayışlarından doğmuştur.

Gerçeküstücü sanatın önemli temsilcilerinden Alberto Giacometti, eserlerinde gördüğü biçimlerin duygu ve görünüşlerini tam olarak yansıtmamanın imkansızlığıyla uğraşmıştır. Bu kaygıların etkisiyle, gördüklerinin soluk imgelerinden başka bir şey yaratamadığını düşünerek, bellekten yapı kurma denemelerinde bulunmuştur. Giacometti'ye göre, ayrıntıları gerçeklik içinde anlatabilmenin zorluğu, bütünü anlamamanın zorluğuyla eş değerdedir (Giacometti, 2015). Çalışmalarını defalarca bozup yeniden yaparak, nihai hedefi olan niteliği görünür kılmaya çalışmıştır (Lord, 1995).

Gerçeküstücülük, 1920'lerde Andre Breton öncülüğünde ortaya çıkmış bir harekettir. Bu hareketin sanatçıları, geleneksel sanat yaklaşımlarına ve burjuva değerlerine karşı politik bir tavırla eserler üretmişlerdir. Gerçeküstücüler, kültürel normların ve toplumsal yapıların sınırlarını aşmak için bilinçaltına, düşlere ve mantığın ötesine yönelmişlerdir. Max Ernst, Paul Eluard, René Crevel, Robert Desnos gibi sanatçılar, ruhsal otomatizm ve düşlerin etkilerini araştırmak için hipnoz ve uyuşturucu kullanarak trans durumunda ürettikleri işleri değerlendirmişlerdir. Breton'un "Gerçeküstücülük Manifestosu"nda önerilen ruhsal otomatizm, psikanalizde kullanılan "serbest çağrışım" tekniğinin etkilerini taşır. Gerçeküstücü imge, doğaçlama temelli yaratım süreciyle ilişkilendirilmiştir. Gerçeküstücü sanat, soyut, dışavurumcu, gerçekçi, düşsel ve figüratif yaklaşımları içinde barındırarak, aklın ve mantığın sınırlarını aşarak yeni ifade biçimleri aramıştır. Freud'un cinsellik, rüyalar ve bilinçaltı konusundaki görüşleri, Gerçeküstücüler arasında büyük ilgi uyandırmıştır. Öne çıkan gerçeküstücü sanatçılar arasında Giorgio de Chirico, Joan Miro, Salvador Dali ve René Magritte yer alır (Antmen, 2008).

1.2.4. Viyana Fantastik Gerçekçilik Okulu

İlk olarak 1946'da kurulan Viyana Fantastik Gerçekçilik Okulu, çağdaş vizyoner sanat üzerindeki güçlü etkisi nedeniyle önemli bir teknik ve felsefi katalizör olarak kabul edilir. Temsilci sanata dönüş yapan bu okul içinde sanatçılar, geleneksel resim tekniklerine yönelmiş, ince detaylarla, gerçekçi tasvirlerde bulunmuşlardır. Mitoloji, din, bilinçaltı, rüya imgeleri ve semboller, sanatçıların eserlerinde derin ve çok katmanlı anlamların ortaya çıkmasını sağlayan temel konulardır. Sanatçıları arasında kurucusu olan Ernst Fuchs'un (1930-2015) (Görsel. 3) yanı sıra Wolfgang Hutter, Arik Brauer, Anton Lehmden ve Rudolf Hausner vardır. Robert Venosa, Matti Klarwein, De Es Schwertberger (Görsel. 4) ve Philip Rubinov Jacobson dahil olmak üzere daha sonra Fuchs tarafından eğitilmiş vizyoner sanat üzerine çalışacak sanatçıları da içerir.

Görsel. 3: Ernst Fuchs, 1956-1957, Musa ve Yanan Çalı (Ahşap üzerine yağlı boya), 18,5x23.2cm.

Kaynak: <https://tr.painting-planet.com>

Görsel. 4: De Es Schwertberger, 1960-1970, Period 1. The search: Vision Fusions.

Kaynak: <https://dees.at/period-1>

1.2.5. Çağdaş Sanat İçerisinde Vizyoner Sanat Akımları

Çağdaş Sanat içerisinde Raw Art, Art Brüt Hareketi, Outsider Art, Psychedelic Art, Shamanic Art, Christian Art, Folk Art vb. olarak alt başlıklarda değerlendirilmekle birlikte aralarında sınırların olmadığı gözlemlenmiştir. Bu akımlar genel itibari ile Akademi dışı bir yönelimi temsil eder, sanatçısının kendi kendisini geliştirerek (self-taught) yapmış olduğu üretimleri odak olarak alır. Öne çıkan sanatçılar, Adolf Wölfli (Görsel. 5), Jean Dubuffet (Görsel. 6), Carlo Zinelli, Madge Gill, Bill Traylor, Unica Zürn, Alex Grey, Solange Knopf vb. olarak sıralanabilir.

Görsel. 5: Adolf Wölfli, Aby Warburg'un Mnemosyne Atlası (Bellek Atlası)'na girmiş çalışmaları.

Kaynak: Batur, Enis, 2009, Mekik. İstanbul: Norgunk Yayıncılık

1.2.5.1. Art Brüt Hareketi ve Akademi Dışı Sanat (Outsider Art)

Art Brut hareketi, psikiyatrik olarak tanı alıp tedavi edilmekte olan kişilerin sanat eseri üretimlerini konu alan Fransız sanatçı Jean Dubuffet tarafından 1948’de kurulmuştur. Fransızca bir terim olan “art brut”e İngilizce’de ise, sadece hastaların değil, cezaevi veya barınakta yaşayan kişilerin de üretimlerine işaret ederek “outsider art” denilmiştir. Kendini yetiştiren, ünsüz, mahpus veya ruh hastası, ana akım kültürün dışında kalan kişilerin sanatsal üretimlerini kapsayan bu sanat dilimize “ötekinin sanatı” diye çevrilmiştir. “Agnes’in Ceketi” Art Brut hareketinin başlangıcı olarak görülebilir, Adolf Wölfli ise bu akımın ikonudur (Ayla, Ş. & Oral, T., 2016).

Görsel. 6: Jean Dubuffet, 1970, Le cirque at Pace Gallery (Enstalasyon), Photo: Kyle Knodell.

Kaynak: <https://media.architecturaldigest.com/>

Dubuffet, grafiti ve karalamaları "sokakların ve tuvaletlerin resimli dili" olarak betimleyerek biriktirmiştir. Dubuffet, Paul Klee ve Oscar Schlemmer gibi sanatçılarla birlikte, Hans Prinzhorn'un Akıl Hastalarının İmgeleri (1922) adlı eserinden etkilenmiştir. Art Brut hareketine ilişkin yöneltlen küçümseyici eleştirileri

sorgulayan Dubuffet'e göre, bu tür eserler kültürel sanatın en yüksek seviyesine ulaşan büyük yolun başındaki tuhaf ya da anormal sapmalar olarak görülmemelidir. Aksine, bu yapıtların en önemli özelliği sıradan sanatın tekdüzeliğine karşı çıkmaları ve kültürün yüksek yolunun görmezden geldiği geniş olasılıklar alanında özgürce kendi yollarını aramalarıdır. Bu tür sanat, "kültürel sanat"ın dar kalıplarına sığmayan, özgün bir ifade biçimi olarak öne çıkar (Kuspit, 2004).

On dokuzuncu yüzyılın son on yıllarında bazı doktorlar, akıl hastalığı teorilerini mercek altına alıp, insani tedavi yöntemleri üzerine incelemeler yapmıştır. Aydınlanmış birkaç psikolog tarafından hastaların sanatsal ifadeleri keşfedilmiştir ve bu sayede çeşitli koleksiyonlar oluşmaya başlamıştır. 1976 yılında Lozan'da açılan ve "insan dışavurumunun ruhuna adanmış gerçek bir tapınak" olarak söz edilen D'el Art Brut koleksiyonunun sergilendiği mekân, ziyaretçilerini güçlü imgeler dünyasına çekmektedir. Bu koleksiyon Dubuffet'in topladığı, kendinden vizyoner, bireysel yaratıcılığa sahip sanatçıların işlerinden bir derleme sunmaktadır. Genel bir stil, okul veya hareket adı altında gösterilmeyen işlerin dahil olduğu koleksiyonda belirleyici olan, her eserin yaratıcısının kendine özgü vizyonunun tanınır olmasıdır (Maizels, 1996).

Koleksiyona dahil olan sanatçılar arasında, William Van Genk, Aloise Corbaz, Heinrich Anton Müller, Carlo Zinelli, Augustine Lesage, Laure Pigeon, Raphaël Lonne, Vojislav Jakic, Julie Bar, Edmund Monsiel gösterilmiştir (Maizels, 1996).

1.2.5.2. Psikedelik Sanat

1950'lerde Saskatchewan dünyadaki en önemli psychedelic araştırmalarından bazılarını ev sahipliği yapmıştır. 1957'de Humphry Osmond, *psychedelic* terimini tıbbi bir makalede sunmuş ve İngiliz diline bu şekilde girmiştir (Dyck, 2019). Yunanca *psyche* ve *delos* kelimelerinin bir karışımı olan ve *zihnin tezahürü* ya da *ruhun tezahür etmesi* anlamına gelen *psychedelic* kelimesi, Timothy Leary, Ken Kesey ve Oswald

Stanley gibi tutkulu bilim adamları, akademisyenler ve düşünürlerden oluşan bir kurul tarafından desteklenmiştir (Heller, 2017). “Halüsinojenik” etkileri olan ve psikedelik deneyim yaşamaya olanak sağlayan LSD, psilosibin, meskalin vb. narkotik olmayan maddeler “psikedelikler” veya “enteojenler” olarak ifade edilmektedir. Psychedelic kullanımı algıda ve düşüncede değişikliklere neden olmaktadır. Psychedelic’in neden olduğu görseller genellikle basit niteliktedir (fraktallar, spiraller, örümcek ağıları ve geometrik desenler), yüksek dozlarda daha karmaşık halüsinasyonlar meydana gelebilir (Salerno, 2021).

Organik desenler, devamlı farklılaşan yapı ile dalgalanan (neredeyse şifrelenmiş) yazının bol renkler ile bir araya getirildiği bu grafik dili, yoğun kompozisyonlar halinde düzenlenmiş eğrisel illüstrasyonlar, ince çizgiler ve çiçek dokularıyla da ortaya çıkmaktadır (Duque, 2019). Bilgisayar destekli olarak da özgün bir şekilde üretilen psikedelik sanat eserleri, biçimsel olarak fraktal dokular, kaleydoskopik desenler, derinlik algısını arttıran detaylar, dokuların ani dönüşümü, neon ve zıt renkler ile akışkan yazı stilleri gibi unsurları içerir (Çakmak, 2021). Psikedelik sanat 1960larda görünmeye başlarken günümüze yansıyan etkiler üretmiştir.

1.2.5.3. Yeni Medya Sanatı

Bilim ve teknolojiye ileriye adımlar, mevcut sanat dallarının yeni biçimler almasına ve yeni sanat dallarının doğmasına yol açmıştır. Bunlardan biri olan Yeni Medya Sanatı, sanat ile bilim arasındaki etkileşimden doğmuştur (Işıktan, 2022). Bu sanat tarzı, dijital, bilimsel, askeri ya da endüstri amaçlarla geliştirilen yeni ve gelişen teknolojileri kullanarak üretilen, dönüştürülen, aktarılan türleri anlatan geniş kapsama sahiptir (Grau, 2016). Bu kapsamda, dijital, sanal, biyo, etkileşimli, telematik, robotik, glitch, generatif sanat; video, video oyun, ışık, sibernetik performans, internet, veri sanatı ve hacktivizm gibi alanları içerir (Ümit, 2019). Bunların yanı sıra yeni teknolojiler ile meydana

getirilen, manipüle edilen ve aktarması yapılan bütün çağdaş sanat formlarını da içermektedir.

1.2.5.3.1. Dijital Sanat

Dijital sanat, genel olarak yapılış aşamasında bilgisayar teknolojilerinin yer aldığı, sanal nesne üretilmesiyle gerçekleşen sanat türüne verilen addır.

“Dijital sanat, bilgisayar destekli bir sanat formudur. Dijital sanat, fraktal sanat gibi tamamen bilgisayar destekli olabileceği gibi, taranmış fotoğraflar örneğinde görüldüğü gibi başka kaynaklardan alınmış da olabilir. Dijital sanatın uygulayıcısı olan sanatçılar, taranmış olan çeşitli tekniklerdeki resimleri bilgisayar programlarını kullanıp değiştirerek yeni ürünler ortaya koyabilirler.” (Keser, 2005, s. 101)

Yeni teknolojilerin gelişile birlikte birçok vizyoner sanatçı, dijital araç ve teknikleri kullanarak yeni ifade biçimlerini keşfetmeye başlamıştır. Bu yöntem, dijital boyamayı, üç boyutlu modellemeyi ve bilgisayar tarafından oluşturulan diğer görüntü biçimlerini içerebilmektedir. Geometriyi boyamaya çalışmak yerine yazılımı kullanarak karmaşık geometrik tasarımları yeniden oluşturmak daha kolay bir yöntemdir (Winters, 2023).

Sanatın dönüşümü teknolojik determinizmle ilişkilendirilebilirken, dijital sanatın dönüşümü buna paralel sergileme sunum ve varolma biçimlerinde bir dönüşümden söz edilebilir. Sanatçılar üretimlerini yaparken her zaman en ileri malzeme ve teknikleri kullanmışlardır. Bugün de bu geçerlidir ama bugün dijital sanat varlığını sergilemek için geleneksele öykünme zorunda değildir. Kendi teknolojik imkanlarını, kendi yöntemlerini geliştirmiş, ekonomik varlık alanı olarak da kendi özerk alanını oluşturmuştur (Vargün, 2023, s.53).

BÖLÜM 2: SANATTA YARATICILIK BAĞLAMINDA JUNG PSİKOLOJİSİ

Psikanalitik ilerleme ve doktrin, bilinç dışının daha derin bir gerçeklik olduğunu gösteren yeni kanıtlar sunmuştur. 20.yüzyılda yaşanan bu gelişmelerle bakışlar, hayallere fantazilere ve rüyaya yönelmiştir. Bu farklı ruh çözümleme yaklaşımı, sanat çevrelerinde Carl Gustave Jung ve Sigmund Freud üzerinden etkili olmuştur. Semboller, imgeler ve ikonlardan oluşan bir dünya inşa edilmiştir. İçeriksel olarak anlamsız ve kavramlar tanımlanmış, kişi bazında ilişkilendirilerek yorumlanabilir hale gelmiştir. Aynı dönemde ortaya çıkmış sanat akımlarından Sürrealizm (Gerçeküstücülük) yapıtları sanatçı merkeze konularak okunabilir, eserin anlamlandırılması sanatçının verebileceği ipuçlarıyla mümkündür. Bu bağlamda Gerçeküstücü sanatçılarla birlikte sanata kazandırılan, yeni mitlerin ve yeni evren tasarımlarının yaratımından bahsedebiliriz (Aslan, 2016).

Analitik Psikoloji ekolünün kurucusu olan Jung (1875-1961) kavram ve kuramların yanı sıra, özgün tedavi yöntemleri gerçekleştirerek, gerçek olguları tanıyıp, anlamaya çalışarak, klinik çalışmalarda bulunmuş, ayrıca din, toplum ve çağdaş sanat akımları üzerine de eğilmiştir. Öteden beri ilgisini çeken ilkel insan psikolojisi araştırmaları için, dünyanın çeşitli bölgelerinde yerli halk üzerinde izlenimler edinmiş ve bu seyahatlerinin bir ürünü olan “kolektif bilinçdışı” kavramını geliştirmiştir. Falcılığa yönelik bir öğretisi olan “I Ching”e dair ilgisiyle birlikte, bilimin kuşkuyla yaklaştığı, sihir, fal, duyu ötesi, dinsel simgeler, düşler, geleceği görme, yoga gibi konuları bilimsel yönden ele almıştır. İnsan ruhunun zenginlikleri üzerine yaptığı incelemeler ve edindiği bulgularla çağdaş düşün dünyasında seçkin bir yere sahiptir (Geçtan, 1998).

2.1. Analitik Psikolojide Temel Kavramlar

Jung’un *psişe* olarak adlandırdığı kavram kişiliğin tümünü ifade eder, bilinçli ve bilinç dışı tüm hisleri, fikirleri, tavırları içerir. Benzemeyen şekilde hareket eden, yine de

birbirleriyle etkileşimde olan *bilinç*, *kişisel bilinçdışı* ve *kolektif bilinçdışı* psişeyi oluşturur. **Bilinç**, bireyin haberi olan bildiği bilinç bölümüdür. *Düşünce*, *duyu*, *his*, *sezgi* zihnin işlevleridir. Bilinçli zihnin yönelimini *içedönüklük* ve *dışadönüklük* tutumları belirler. **Bireyleşme**, insan bilincinin başkalarından farklılaşması ve teklik demektir. İnsanın kendini tanıması, bilinç alanının genişlemesi bireyleşmenin amacıdır. Bireyin gelişimi bireyleşme ve bilinçlenmenin birlikte rol almasıyla mümkündür. Bilincin bireyleşmesi süreci *ego* unsurunu oluşturur. **Ego**, bilinçli zihinde algılar, anılar, duygular ve düşüncelerden oluşur, bilince seçici bir şekilde çıkan unsurları kontrol eder ve bireyin kişiliğinin kendine özgü niteliklerini korumada bireyleşme ile yakın ilişki içerisindedir. Ego'nun geri çevirdiği yaşantılar psişe'de kaybolmaz, **kişisel bilinçdışında** birikir. Bu içerikler, gerektiğinde bilince çıkabilir ve rüyalarda da ortaya çıkarak önemli bir rol oynar. Kişisel bilinçdışındaki bazı düşünce ve duygular, bir araya gelerek **kompleksleri** oluşturur. Kompleksler, bağımsız küçük kişilikler gibi işler ve davranışları güçlü bir şekilde etkiler, bazen bireyi güdüleyerek başarılarla ulaşmasına vesile olan güçlere kaynak olur (Geçtan, 1998).

Jung, zihnin işleyişini sadece çevrenin değil, kalıtım ve evrimin de şekillendirdiğini savunur. Psikoloji mecrasına getirdiği katkı, psişeyi evrim sürecinin içine dahil etmesidir. Bireyin bilinç dışının kapsamı, geçmişte bilinçinde bulunan var oluşları içermektedir, **ortak bilinçdışı** içerik ise bireyin hayatı sürecinde yaşamadığı olayların, ataların davranışlarına benzerlik gösteren gizil eğilim ve güçlerden oluştuğu görüşüdür (Geçtan, 1998).

Kendini Ruh'un hizmetine adanmış Jung'ın "bir(eysel)leşme" (individuasyon) süreci olarak tüm kuramsal yapıtlarının çekirdeğini oluşturan ana düşünce, ruh'un Ruh'a doğru olan gelişim, büyüme ve açılım yolculuğuna dair akışın gerçekleşmesidir. Bireysel bilinçlenme, Jung'un psikolojik teorilerinde önemli bir yer tutar ve nihayetinde tüm insanlığın ortak bilincine bir katkı olarak değerlendirilir. Jung'a göre, bireyin kendi merkezine doğru yaptığı bu yolculuk, bilinç ve bilinçdışının karşılıklı etkileşimiyle

şekillenir. Bu süreçte, **arketip** sembolleri önemli bir rehber niteliğindedir ve kişinin kendini tanımasına, içsel bütünlüğünü sağlamasına yardımcı olur. Öncelikle tanışılması ve entegre edilmesi gereken arketip bireyin **gölgesidir**. Bilinçlilik tarafından bastırılan ortak ve ruhsal öğeler bilinçdışında karşıtlık yaratmaya çalışır. Gölge, bireyin bilinçaltının karanlık ve bastırılmış yönlerini temsil ederken, bilincin bu gölgeye yansımaları, aydınlanma ve farkındalık sürecini başlatır. Bu süreçte cinsiyetler arası ötekilik de ele alınır ve aşılar. Eril, bilinçnin dışında tamamlayıcı bir unsur olan dişil görüntü "**Anima**" yla tanışırken, kadın ise ruhunun entegre edeceği erkek imgesi "**Animus**" ile karşılaşır. Cinsiyetin ayırdığı ve karşı cinse yansıttığı bu unsurlar, birleşme ve bütünleşme süreciyle bir araya gelir ve bütünleşir. Bu sürecin nihai amacı, içkin ve aşkın olan kendilik, yani "Ruh"tur. Bütünleşme, dönüşümle birliktelik içindedir. Kendindeki ötekiyle özümseme, bütünleşme yaşayan insan görüşünde, modelinde yaşamında sarsıcı değişimi yaşar (Saydam, 2005).

2.2. Jung'un Psikoloji Teorisi Kapsamında Sembolik ve Arketipsel İmgeler

Jung'a göre arketipsel imgeler, her insanın bilinçdışında kayıtlıdır ve kişi doğduğu anda bu formlar onda mevcuttur. Ortaya çıkmaları için yaşantılar geçirilmesi gerekir (Alsaç, 2018 aktaran Türkan, 2022). Halk anlatıları, arketiplerin yoğun olarak görüldüğü yerlerden biridir. Özellikle mit ve masallarda buna daha çok rastlarız. Söz konusu anlatıların arketipsel sembolizm açısından incelenmesi "görünmeyen" keşfi için değerlidir (Türkan, 2022).

LeGuin'e göre, sanatın yolu ne duygulardan, duyulardan, gövdeden filan kendini koparıp saf anlamın boşluğunda yüzmektir, ne de zihnin gözünü köreltip akıldışı, ahlakdışı bir anlamsızlığa dalmaktır – sanatın yolu, bu ikisi arasındaki ince, zor, hayati bağlantıları açık tutmak ve ilişkilendirmektir. Tüm sanatçılar, izleyicilerinin benzer tecrübeyi yaşayabilmesi için bilinçle bilinç dışı bağlantısı kuran çalışmalar üretmeye amaçlamaktadırlar. Gerçekten kolektif olana, hepimizin içinde canlı ve anlamlı olan

imgeye giden tek yol, gerçekten kişisel olandan geçermiş gibi görünür, indirgenemez bir biçimde kişisel olan –**benlik**. Jung’un vurguladığı “kolektif bilinçdışı”, üzerinde yalnızca akıl yoluyla değil, estetik, içgüdüsel ve duygusal olarak da buluşabileceğimiz dev bir ortak alan olduğuna göre, bu iletişim kurabileceğimiz anlamına gelmektedir, yabancılaşmanın insanlığın nihai durumu olmadığına ışık tutulmuştur. Buradan, varlığın merkezinden hareket eden sanatçı, arketipsel imgeler bulur ve onları bilince salar. Bu bağlamda karşımıza çıkan yalnızca bir görünümdür, arketipin kendisi aklın, sanatın, hatta deliliğin bile ulaşamayacağı bir yerdedir (LeGuin, 2022).

2.3. Vizyoner Sanat, Rüya ve Arketipler

Elina Fiona Kinnunen’in "Oneironautics as a Gateway to Visionary Art" adlı çalışmasında, vizyoner sanatın, tüketimcilik ve kapitalizm odaklı bir dünyada göz ardı edilen veya bilinçaltının derinliklerinde yaşayan unsurları tasvir etmeyi amaçladığı belirtilir. Vizyoner sanatın temel amacı, sanatın dili aracılığıyla kavranan vizyonların şifresini çözerek varoluşsal paradigmayı daha anlamlı kılmaktır. Vizyoner sanat, sanat terapisi olarak kullanılabilir; çünkü bilinçaltından gelen vizyonlar, bilinçli benliğin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir ve bireyin toplum içindeki rolüne dair derin içgörüler sağlayabilir. Bu sanat formu, benliğin bastırılmış kısımları ile bilinçli benliğin yüzey seviyesi arasında bağlantı kurarak denge ve huzur duygularına katkıda bulunur (Kinnunen, 2023).

Bilal Sambur'un "Bireyselleşme Yolu – Jung’un Psikoloji Teorisi" adlı kitabında, Jung’un psikoloji teorisi kapsamında kolektif bilinçaltında yer alan arketiplerin, rüyalar ve semboller aracılığıyla kendilerini ifade ettikleri vurgulanır. Bu arketipler arasında anima, animus ve gölge gibi temel arketipler bulunur ve bunlar çeşitli şekillerde rüyalarda ortaya çıkar. Rüyalar, bilinçaltının gerçekliğinin bir kanıtı olduğu gibi, arketipler hakkında da bilgi sağlar. Jung, rüyaların yalnızca kişisel çatışmaların tezahürü olmadığını, aynı zamanda kolektif bilinçaltının tezahürleri olarak da görülebileceğini belirtir. Bu nedenle, rüyaların kaydedilmesi ve yorumlanması, bilinçaltının yönelimlerini

anlamaya yardımcı olur. Jung, hastalarının rüyalarının ve fantezilerinin resimlerini çizmelerini teşvik ederek, bu sürecin bireyi bağımsızlaştıracağını ve iç dünyasının aktif yaratıcısı haline getireceğini savunur (Sambur, 2005).

Jung'a göre, rüyalarda görülen bilinç ve bilinçaltı alanları arasındaki karşıtlığın dengesini sağlamak arketip içeriklerin sembolik anlamlarının farkına varılması ile mümkün olur ve bu denge bireyin olgunlaşma sürecinde kişiliğini geliştirmesini sağlar. Jung'un "İnsan Ruhuna Yöneliş" adlı kitabında, düşlerin ve sembollerin, bilinçdışı ile olan bağlarını araştırırken önemli bir kaynak oldukları belirtilir. Bu semboller, gündelik yaşamın ötesinde daha derin ve bilinmeyen anlamlar taşır ve insanın kavrayış sınırlarını genişletir. Bilinçdışı, unutulmuş ya da fark edilmemiş düşünceler ve imgelerle doludur ve bu unsurlar rüyalar aracılığıyla ortaya çıkar. Rüyalar, bu bilinçdışı unsurların sembolik ifadeleri olarak anlaşılmalıdır (Jung, 2008).

Jung'un "İnsan ve Sembolleri" adlı eserinde ise insanın sembollerle dolu bir dil kullandığı, bu sembollerin bilinçdışı düşüncelerin ve duyguların ifadesi olduğu vurgulanır. Bilinçdışı, hem geçmişin hem de geleceğin ruhsal tohumlarını barındırır ve bu materyaller rüyalar aracılığıyla bilinç yüzeyine çıkabilir. Jung, sembollerin ve rüyaların, bilinçdışının işleyişini anlamada önemli bir rol oynadığını ve bunların insanın içsel dünyasını keşfetmesinde temel araçlar olduğunu savunur (Jung, 2009).

BÖLÜM 3: 1990 SONRASI DİSİPLİNLERARASI BAĞLAMDA VİZYONER SANAT

3.1. 1990 Sonrası Sanat

Nicolas Bourriaud, 1998 yılında yayınlanan "İlişkisel Estetik" adlı eserinde, 1990 sonrası sanatın dinamiklerini disiplinlerarası bir yaklaşımla incelerken, toplumbilim, sanat tarihi ve kültürel çalışmalar perspektifinden çağdaş sanat sosyolojisinin meselelerine eleştirel ve yorumlayıcı bir yaklaşım getirmiştir. Bourriaud'ya göre sanatsal etkinlik, değişmez bir öze sınırlı kalmayıp, tarih dönemleri ile toplumların yapısı kapsamında dönüşen dinamik yapı niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, günümüz sanatı algısal, deneysel, eleştirel ve katılımcı modeller önererek, olası evrenlerin biçimlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Bourriaud, 2018).

Bourriaud'un "İlişkisel estetik" teorisi, birlikte-varolma teması etrafında şekillenmekte ve seyirci ile sanat eseri bağlamında "karşılaşmayı", mananın ortaklaşa biçimde temsil edilmesini sağlayan sanat tarzı olarak tanımlanmaktadır. Sanat, diyalog kurucu bir unsur olarak, imgelerin potansiyel gücü sayesinde bağlar kurabilmektedir. 1990 sonrası sanatsal pratikler, insanlararası ilişkiler çemberinde yoğunlaşmakta ve bu alanda şenlikli, kolektif ya da katılımcı projelerin sayısı giderek artmaktadır (Bourriaud, 2018).

Görsel deneyimimiz, yüzyıllık bir süreçte fotografik ve sinematografik imgelerle zenginleşmiş olup, teknolojideki hızlı gelişen atılımlar insanın bilinmeyene açık bir yaklaşım geliştirmesine neden olmuştur. Bilgisayar ve programlama kavramlarının ortaya çıkması, bazı sanatçıların eserlerini tasarlama biçimlerini değiştirmiştir. İçinde bulunduğumuz çağ, tartışmasız bir şekilde ekran çağıdır ve bu çağın kültüründe egemen olan bilgisayar teknolojisi şöyle ifade edilebilir; bilgi içerikli gelişmeler kapsamında

sağladığı olanaklar ve bireyleri ekran aracılığıyla sosyalleştiren gelişimlerin ortaya çıkması (Bourriaud, 2018).

1990'lı yılların sanatında, iletişimsel hareketi temel alan teknolojiler hızla gelişirken, sanatçı bu eylemden faydalanmanın yollarını keşfetmeye çalışmaktadır. O yılların sanat pratiği ve kuramının gelecek vizyonu, insanlararası ilişkilere dair yaklaşımları içermektedir (Bourriaud, 2018).

Çağdaş sanat içerisinde vizyoner sanatçılar, bilgisayar çağının sağladığı teknik olanaklarla derinlemesine çalışarak, bu yeni form-dünya tiplerini sanatsal pratiğe entegre etmektedirler.

3.2. 1990 sonrası Vizyoner Sanat Alanında Üretim Yapan Çağdaş Sanatçılar

Vizyoner sanatçıların birbirleriyle bağlantı kurmalarına, çalışmalarını sergileyerek, fikir alışverişinde bulunmalarına ve izleyicileriyle kurdukları ilişkiselliğin etkileşimlerine alan ve olanak sağlayan komünite ve kolektiflerle birlikte oluşan toplantılar, programlar, festivaller ve atölyeler dünyanın dört bir yanındaki örnekleriyle artabilmektedir. Academy of Visionary Art, Vision Train Academy (ViTra Academy), The Chapel of Sacred Mirrors (CoSM), The California Institute of Integral Studies (CIIS), Wasiwaska, Burning Man vb. disiplinlerarası bağlamda vizyoner sanat projelerinin gerçekleştirildiği oluşumlar, bu alanda üretimlerini gerçekleştiren çağdaş sanatçılar için geniş çaplı programlar sunmaktadır.

"Vizyoner Sanat Manifestosu" adlı eserin yazarı olan Laurence Caruana, sanatçı arkadaşları Florence Ménard Cuepaliztli, Andrew Gonzales ve Amanda Sage ile birlikte Ernst Fuchs'un asistanı olarak çalışarak gizemli Mischtechnik'i öğrenmiştir. Bu klasik resim tekniğine dair bilgileri yayarak bu mirası korumak için Caruana, 2008 yılında vermeye başladığı "Mischtechnik Vizyonu Semineri" ile "Vizyoner Sanat

Akademisi'nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Akademide ana öğretim üyeleri haline gelen vizyoner lonca içerisinde Caruana, Cuepaliztli, Gonzales ve Sage haricinde Kuba Ambrose, Maure Holden, David Heskin, Daniel Mirante, Vera Atlantia, Timea Tallian ve Aloria Weaver isimleri de geçmektedir (Cuepaliztli & Caruana, 2024).

Görsel. 7: Alex Grey, 1993, Sacred Mirrors (Enstalasyon).

Kaynak: <https://galleries.illinoisstate.edu>

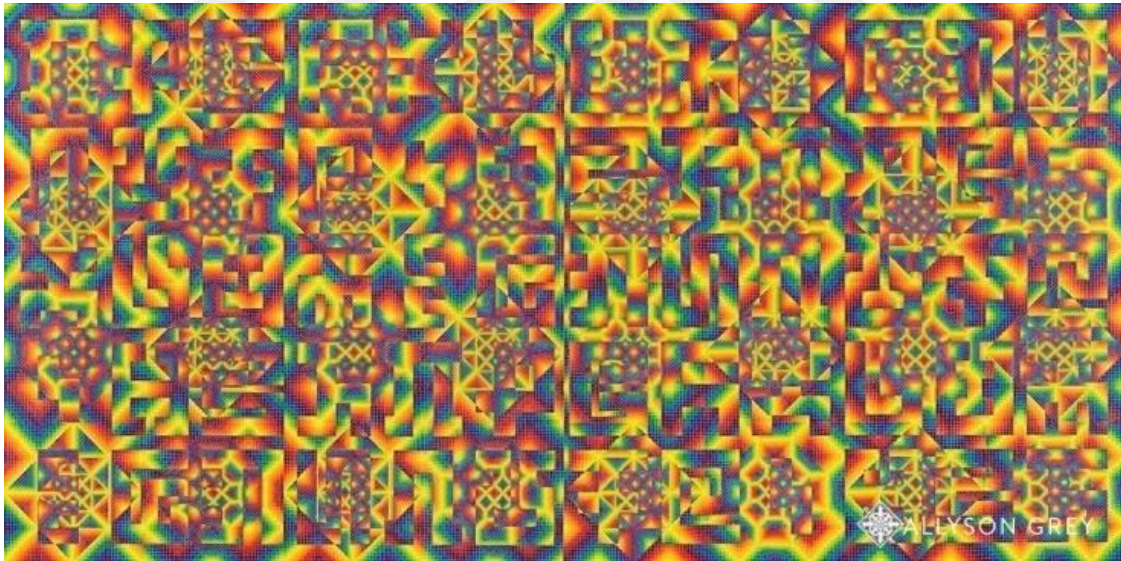
Alex Grey ve Allyson Grey çifti, agnostik¹ varoluşçuluklarını radikal transandantalizme² dönüştüren bir dizi enteojen kaynaklı mistik deneyim yaşamıştır (Mikosz, 2015a). Alex Grey beş yıl Harvard Tıp Fakültesi'nde çalışarak, insan anatomisini incelemiş, süptil şifa enerjilerini araştırmak için bilimsel deneyler yapmıştır. Aldığı bu eğitim ve yaptığı deneyler Grey'i "Kutsal Ayna" resimleri (Görsel. 7) ve tıbbi illüstrasyonlar için hazırlamıştır. 1972 yılında Grey, gelişmekte olan bir ruhun evrelerini sunan, geçiş törenlerini andıran bir dizi sanatsal performanslar yapmaya başlamıştır. "Kutsal Aynalar" bedeni, zihni ve ruhu detaylı bir şekilde analiz ederek izleyiciyi kendi

¹ Bilinemezci.

² Aşkıcılık.

ilahi doğasına doğru bir yolculuğa çıkaran 21 gerçek boyutlu resimden oluşan bir seridir. Kutsal Aynalar, bireyin fiziksel ve süptil anatomisini kozmik, biyolojik ve teknolojik evrimi bağlamında sunmaktadır. 1979 yılında başlayan serinin tamamlanması on yıl sürmüştür. “Sanatın Misyonu” adlı kitabı, sanat tarihi boyunca insan bilincinin evriminin izini sürmekte, sanatçının niyetinin ve bilincinin rolünü araştırmakta ve yaratıcı süreci manevi bir yol olarak yansıtmaktadır (Mikosz, 2015a).

Allyson Grey'in resimlerindeki semboller sistemi, kaos, düzen ve gizli bir yazıdan oluşan bir dünya vizyonunu temsil etmektedir. (Görsel 8) “Gizli Yazı”, tüm kutsal yazılarda var olan, kavramlara indirgenemeyen iletişimin içine gömülü ruhun isimsiz varlığına karşılık gelen, telaffuz edilemeyen 20 harften oluşmaktadır (Mikosz, 2015a).

Görsel. 8: Allyson Grey, 2015, Realms of the Unpronounceable (Ahşap üzerine yağlı boya) 60x120 cm.

Kaynak: <https://www.allysongrey.com>

CoSM, Grey çifti tarafından kurulan New York merkezli bir vizyoner sanat topluluğudur. Sanatı, yaratıcılığı ve maneviyatı kutlamak amacıyla yapılan etkinlikler, atölye çalışmaları ve sergiler düzenleyerek vizyoner sanat için bir tapınak görevi görmektedir. CoSM içerisinde Entheon Köyü, vizyoner sanat, performanslar ve

interaktif enstalasyonlara ev sahipliği yaparak etkileşimliliği barındıran bir alan sağlamaktadır (Mikosz, 2015a).

Görsel. 9: Android Jones, 2023, Esoteric Wild Westland.

Kaynak: <https://androidjones.com>

Burning Man festival topluluğunun uzun süredir üyesi olan Android Jones, çok katmanlı, psikedelik eserler ve canlı performanslar yaratmak için özel bir bilgisayar düzeneği kullanan bir "dijital ressam" olarak tanınmaktadır. Burning Man'e getirdiği eserlerin yanı sıra altı kıtadaki etkinliklere sanatıyla katkıda bulunmuştur. Eserlerini Sydney Opera Binası ve Empire State Binası'na yansıtmıştır. Jones'un çalışmalarının merkezinde maneviyata ve değişmiş bilinç hallerine duyduğu hayranlık yer almaktadır. Tarzını Elektro-Mineralizm olarak tanımlayan Jones, yaratma yeteneğini teknolojinin harikalarına bağlamaktadır. Sanat üretimindeki ilerlemeler için gezegenin kaynaklarına güvenmektedir. Işık ve enerjiyi manipüle ederek karmaşık kavramları yakalamayı ve izleyicinin algısını değiştirmeyi amaçlayan sanatçı, yenilikçi medya kullanımıyla hayal gücünün sınırlarını zorlamaktadır (Görsel. 9) (Jones, 2018).

Görsel. 10: Martina Hoffmann, 2022, Leaving Shadow Land (Tuval üzerine yağlıboya), 84x46 cm.

Kaynak: <https://static.wixstatic.com>

Martina Hoffmann bugün ressam ve heykeltıraş olarak çalışmakta ve çağdaş vizyoner sanatın merkezi figürlerinden biri olmaya devam etmektedir. Onun Aşkın Gerçekçiliği izleyiciye içsel manzaralarına, rüya hali, meditasyon ve şamanik yolculuklardan beslenen imgelemine ayrıntılı bir bakış sunmaktadır. Sanatının çoğu, kutsal dişil ile derin bir bağlantı içerisindedir. Evrensel bağlılığımıza ve tüm yaşamın birbirine bağlılığına duyduğu saygıyı yansıtmaktadır. (Görsel. 10) Sanatçıya göre, vizyoner sanatçı, varoluşumuzun daha süptil ve sezgisel hallerini görünür kılarak, bilinci yansıtan haritalar ve semboller yaratmaktadır. Bu görseller büyük ölçüde birlik, güvenli ekoloji ve barışçıl bir küresel aile kavramlarını benimseyen yeni bir vizyoner kültürü temsil eder hale gelmiştir. Sanatı bir dönüşüm aracı olarak kullanarak, hayal gücümüzün izin verdiği ölçüde güzel, sağlıklı ve güçlü bir gerçeklik yaratma fırsatına sahip olduğumuzu vurgulamaktadır (Hoffmann, 2017).

Görsel. 11: Amanda Sage, 2011, Limbic Resonance (Tuval üzerine karışık teknik), 100x120 cm.

Kaynak: <https://www.amandasage.com>

Paralel çizgiler, zikzak ve dalgalı çizgiler, iç içe geçmiş eğriler Amanda Sage'in resimleri gibi birçok vizyoner sanat eserlerinde bulunabilir. “Limbik Rezonans”, ahenkli, aşk dolu bir bütün fikrini taşıyan ışıklı çizgilerle sembolize edilen titreşimler ve enerji alışverişinin ortasında senkronize ve bir arada bulunan iki figürü göstermektedir; bu durumlar aynı zamanda bazı sıradan olmayan bilinç hallerine özgü ruhani birleşme biçimleriyle de ilişkilidir (Görsel. 11) (Mikosz, 2015b).

Andrew Gonzales'in eserlerinin çoğunda, genellikle kadınsı figürlerle dönüşmüş veya birleşmiş spiraller ve girdaplar mevcuttur. (Görsel. 12) Spiraller tıpkı labirentler, mandalalar, tüneller ve merdivenler gibi geçiş fikrini temsil edebilir; bunlar aslında sadece vizyonlar sırasında görülen imgeler değildir, aynı zamanda bir birey tarafından olağanüstü bilinç durumları sırasında çeşitli şekillerde duysal olarak da deneyimlenebilmektedir. Spirallerle ilişkilendirilen bir diğer yaygın unsur da sudur. Aslında, suyun yaratılışın ilkel bir unsuru olarak ilişkilendirilmesi eski Mısır'dan beri

mevcuttur. Yaratılışın, suyun ve Ay'ın doğurganlığının bir sembolü olarak spirallerin dişil, anne, deniz ile ilişkili olarak sanatçının çalışmalarında uyumlu bir şekilde bulunması yaygındır (Mikosz, 2015b).

Görsel. 12: Andrew Gonzales, 2009, The Creatrix (Kil levha üzerine airbrush ile akrilik boya), 76x132cm.

Kaynak: <https://www.sublimatrix.com/>

Görsel. 13: Magi Calhoun, 2011, Evening Encounter (Oksitli kil, sır altı boyalar, metal), 1x1x2,5 cm

Kaynak: <https://www.saatchiart.com>

Rumen asıllı sanatçı olan Magi Calhoun, işlerinde duyguların ve hayallerin iç dünyasını, evrensel sembollere sahip hikayeler anlatarak ele almaktadır. (Görsel. 13) Kullandığı malzeme olan kilin sınırlandırılmamış imkanlarının olanakları sayesinde, iki boyut ve üç boyut arasında olan gerilimle oynamaktadır, arayüzleri bulanıklaştırarak, birinden diğerine uzanan anlatılar yaratmaktadır (Calhoun, 2011).

Liba W. Stambollion, Güney Doğu Asya’da büyümüş olan Amerikalı ressam, kitap ve mobilya tasarımcısıdır. 2012’de sanatçı iş birlikleri için kitaplar, sergiler ve etkinlikler oluşturup, yayınlamaya başlamıştır. “Dreams & Divinities” isimli projesi dahilinde, vizyoner, fantastik ve sürrealist stillerde işler üreten sanatçı grupları, yazarlar, müzisyenler, performans sanatçıları “Evrensel Sevginin görevi ve ifadesi” temasıyla birleştirilmiştir. Esin kaynakları olarak kültürel ve manevi referanslar, doğa, vizyonlar, hayaller ve fantaziler (Görsel. 14) konusal içeriği oluşturmaktadır (Stambollion, 2023).

Görsel. 14: Liba W. Stambollion, 2011, Powerful Lemur.

Kaynak: <http://www.artwork-liba.com>

Emma Watkinson, üretimleri için gerekli olan ilhamı bilinç ve ezoterik çalışma alanlarındaki keşiflerinden almaktadır. Ruh'taki şifa, dönüşüm güçlerinin harekete geçirilmesi üzerine tasarlanmış, mitolojideki arketiplerin meditasyonel halleriyle ilhamlanan sanatı, Druidry, Budizm, Kabala, Hinduizm (Görsel. 15), Antik Mısır, Aztek ve Yunan mitolojileri gibi kadim bilgeliklerden köklenmektedir (Watkinson, 2023).

Görsel. 15: Emma Watkinson, 2020, Kali (Tuval üzerine akrilik).

Kaynak: <http://emanations.co.uk/art/kali/>

Gil Bruvel, zihnin hiç susmayan ve yargılayan halinden farklı ve bağımsız olarak olayları gözlemlemesine yönelik iç gözlem uygulaması olan “vipassana meditasyonu” üzerine 40 yıldan uzun bir süre çalışmış ve bu ritüelin felsefesinden öğrendiklerini heykellerine taşımıştır. Bruvel’in ifadesiyle bu heykeller, izleyicisini merkezinde huzurun olduğu başka bir dünyanın içerisine çekmektedir. Ahşap çubukların bir araya getirilmesiyle oluşturulan pikselleşme benzeri görüntü, duygu, duyum ve düşüncenin gizli alanını, yani iç evrenimizi işaret etmektedir. Parçalar arası oluşan renk geçişleri, gölgeli dalgalanmalar aklımızdan geçen ve bizde iz bırakan duygu ve bilinç akışını temsil etmektedir. Tüm bu parçalardan tutarlı bir bütün çıkartarak (Görsel. 16), mevcut kaostan kendisine bir yüz elde ettiğini ifade etmektedir (Ebert, 2020).

Görsel. 16: Gil Bruvel, 2020, Mask #28 (ahşap ve boya), 40x40x20 cm.

Kaynak: <https://www.thisiscolossal.com>

Ben Taylor, karşılaştığı eski bir Afrikan Bwiti ruhani geleneğiyle hayata ve dünyaya dair sorgulamalarını derinleştirmiştir. Şehirde çalıştığı işi bırakarak, vahşi doğaya, ormanın derinliklerine bir kulübeye gitmiştir. Hayatın yaratıcı ilham hazinelerini, meditasyonu, bitki ve sihir alemlerini derinlemesine araştırarak, benimseyip, uyumu yakalayıp kendi sanat pratiğine ve bir rehber olarak atölyelerine aktarmıştır. Buluntu nesneleri, doğal materyalleri ve değerli taşları ileri dönüştürerek oluşturduğu 3B çalışmaları, yağlıboyayla ve akrilikle boyadığı figüratif ve soyut resimleri “Mometo” takma adıyla imzalamaktadır. (Görsel. 17) Atölye öğretim çalışmaları içerisinde, derin meditatif deneyimi, neşeyi, yolun ve yaratıcı sürecin kendisi olmaktan kaynaklanan sınırsız potansiyelin açığa çıkmasını teşvik etmektedir (Taylor, 2023).

Görsel. 17: Ben Taylor, Messenger from the deep (Asamblaj- karışık teknik), 95x60cm.

Kaynak: <https://mometo.net/messenger-of-the-deep/>

Ali Seiffouri, bilgisayar destekli tasarım konularında uzmanlaşmış bir teknik sanatçıdır. Uzmanlık alanı, algoritmalar ve programlar yardımıyla büyük miktarlarda dijital varlıklar ve 3B içerikler üretmektir. Fizik, matematik, programlama ve sanat geçmişine sahip olan Seiffouri görsel efekt, video oyunu, animasyon, sanal ve artırılmış gerçeklik, reklamcılık, mimari ve bilimsel görselleştirme gibi çeşitli alanlarda çalışmaktadır. Seiffouri doğaya ve doğal olayların incelikleri ile matematiksel denklemler arasındaki bağlantıları inceleyerek, soyut sayıları ve algoritmaları eserlere dönüştürmektedir. Doğanın kaotik ama düzenli davranışından esinlendiği “Pegnum Harmala” serisi içerisindeki karmaşık geometrik tasarımları üretmek için, lüks otel ve saraylarda, havaalanlarında, müzelerde, şehir meydanlarında, kültürel ve tarihi mekanlarda, festivallerde ve sergilerde heykel ve yapı olarak sergilenebilecek özel algoritmalar kullanmıştır (Seiffouri, 2021) (Görsel. 18).

Görsel. 18: Ali Seiffouri, Harmala 3/2 (Dijital enstalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.seiffouri.com/harmala>

Japon sanatçı Yayoi Kusama, sanatının kendisi için ne kadar önemli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Sanatım olmasaydı uzun zaman önce intihar etmişim ben.” Japonya doğumlu sanatçı çok küçük yaşlardan itibaren resim yapmaya başlamıştır. 19 yaşında Kyoto'da bir sanat okuluna gitmiş ancak geleneksel Japon resim sanatı olan Nihonga'nın katı kuralları onu mutsuz etmiş ve Batı avangard sanatına yönelmiştir. 21 yaşında ABD'ye taşınmış ve puantiyeli resimleriyle dünya çapında ün kazanmıştır. Sanatını ve dünyasını süsleyen beneklerin kökeni ise çocukluğundaki görsel halüsinasyonlara dayanmaktadır (Ayla, 2017).

Kusama'nın “Infinity Mirrored Room” adlı eseri, rüya serüvenini çağrıştırır bir görsellik sunmaktadır. Bu enstalasyon, içerisinde kullanılan aynalarla ve yanıp sönen renkli ışıklarla, sonsuz ve sınırsız olan evrenlere dair vizyoner deneyimin etkileyici bir örneğidir (Görsel. 19).

Görsel. 19: Yayoi Kusama, Sonsuzluk Aynalı Oda- Milyonlarca Işık Yılı Uzaktaki Ruh (Enstalasyon).

Kaynak: <https://www.sartle.com>

Louis Dyer, digital vizyoner sanat uygulamaları yapan ve öğrenci yetiştiren bir sanatçıdır. Sanat eserleri, berrak rüyaları ve meditasyon uygulamalarının tutarlı bir ilham kaynağı olup değişen duruma yaptığı yolculukları tasvir etmektedir (Dyer, t.y.) (Görsel. 20).

Görsel. 20: Louis Dyer, (t.y.), Işık alemlerinde gezinmek (Dijital tasarım).

Kaynak: <https://www.digitalvisionaryart.co.uk>

Canan sanat çalışmalarını resim, fotoğraf, minyatür, video, performans, enstalasyon alanlarını kapsayacak şekilde devam eden ve son dönem üretimlerinde masalları ve mitolojik anlatıları, kişisel ve kolektif hikayelerden hareketle şekillendirerek imgeler aracılığıyla yeniden yorumlamaktadır. Doğadan beslenip anlam kazanarak sembolize olan, zaman zaman ürkütücü, zaman zaman güzelliğin tanımını olan imgelerin zihnimizde yarattığı bilişsel, sezgisel ve düşsel etkilerinin farklılıklarına odaklanır. Sanatçının eserleri çağdaş bir bakış açısıyla semboller, malzemeler, sesler, mitler ve hikayeleri katmanlaştırarak, hafıza üzerine özgün bir perspektif sunmaktadır (Canan, 2024) (Görsel. 21).

Görsel. 21: CANAN, 2024, Şehretün'nar (Enstalasyon). Fotoğraf: Hilal Yiğit

Kaynak: <https://drive.google.com>

Görsel. 22: Ece Akay Şumnu, 2024, Rorschach Çiçekleri (Suluboya), her biri 35x50cm.

Kaynak: <https://drive.google.com>

Ece Akay Şumnu, akademik ve sanatsal çalışmalarında çağdaş sanat, kavramsal sanat, çevresel sanat, metin sanatı gibi konularla ilgilenmektedir. Çeşitli ulusal ve uluslararası sergi ve sempozyumlara katılan sanatçı, sanatsal üretiminin yanı sıra Temel Tasarım Stüdyosu, İllüstrasyon, Baskı Teknikleri ve Heykel gibi dersler vermektedir (Akay Şumnu) (Görsel. 22).

İsviçreli psikiyatrist Hermann Rorschach tarafından 20. yüzyılın başlarında oluşturulan psikolojik bir değerlendirme yöntemi olan Rorschach testi, hem psikologların hem de sanatçıların ilgisini çekmiştir. Bu büyüleyici mürekkep lekesi testi, esrarengiz doğası ve insan ruhuna dair sağladığı benzersiz içgörüler nedeniyle sanatçılara ilham kaynağı olmuştur (GokuNFT, 2023). Bu test süreci, imge veya sanat yorumlamasına yarı bilimsel bir yaklaşımla temsil edilir. Günümüzde bazı psikologlar bu uygulamayı reddetse de, bu deneyler disiplinlerarası bir melezlik yaratmış ve sanat eleştirisinde psikolojik analizlerin devamını sağlamıştır. Bu dönemde psikoloji alanının genişlemesinin bir parçası olan mürekkep lekesi yorumlaması, hastanın içsel bilinçaltı anlatısını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu görsel tanıma, izleyicinin hayal gücüne ve kişiliğine yansıyan şekilleri açığa çıkarır; hastanın veya izleyicinin algısına vurgu yapılmaktadır (Pappenheimer, 2008).

BÖLÜM 4: VİZYONER SANAT UYGULAMALARI

Multidisipliner sanatçı Hilal Yiğit, Zbrush, Marvelous Design, Mandelbulb 3D, Photoshop, Substance 3D Painter, Maya, Blender ve Unreal Engine programlarını kullanarak oluşturduğu işlerini 27.05.2024- 02.06.2024 tarihleri arasında sanal sergisinde izleyicilerin beğenisine sunmuştur. Sanatçı son yıllarda 3B karakter animasyonu ve 3B modelleme üzerine çalışmış, işlerini de buna uygun olarak dijital medyumların olanaklarıyla oluşturmuştur. Ayrıca bu süreçte oluşturduğu eskizleri de dijital ortama aktararak düzenlemiştir. Bu bağlamda gösterilen işler Yiğit'in sanatının ve çalışma yöntemlerinin gelişimini yansıtmaktadır. Bu gelişim geleneksel sanat pratikleri geçmişinden, dijital medya araçlarının kullanımına geçişi içermektedir.

Yaratıcı süreçleri besleyen, üretmek için gerekli olabilecek ilham, kendimizi bilmeye olan ihtiyacımızdan kaynaklanır. Bireyin anlam/anlamlandırma ikilisi üzerine düşünmesi, aradaki örüntüleri, patikaları fark edip, keşfetmesi, doğanın rehberliğinde ilhamla karşılaşmanın kapısını aralar. Beklenmedik bir karşılaşma olarak ilham, bir kişiyle, bir fikirle, bir hareketle, görülen bir düşle veya bir deneyimle gelebilir ve yaratıcı sürecin kıvılcımını ateşleyebilir. Ancak bu süreç her zaman, saf ve pürüzsüz değildir.

Sonsuz derecede derin ve bilge olan rüyalar içerisinde bilinçli bir şekilde gezme eylemi olarak “oneironautics”, Robert Moss’un “Aktif Rüya Görme” isimli kitabında belirttiği haliyle “şamanik lüsid rüya serüvenleri” ne karşılık gelmektedir. “Lüsid rüya görme” terimini bulan Hollandalı Frederik van Eeden’in, cinsellik ve şeytanlar ile ilgili garip kavramlarla dolu olduğunu belirten yazar, burada “şamanik” sıfatını, varlığın korunması ve sağaltılması da dahil olmak üzere çeşitli amaçlarla olağan dışı gerçekliğe girmek için bilincin değiştirilmesi metodunu tarif etmek için kullanılmaktadır (Moss, 2019, s. 56).

4.1. Amansız Biçimler

“Amansız Biçimler” adlı animasyon çalışması (Görsel. 23), rüyaların zamansız oluşuyla, rüyanın içerdiği imgelerle ve renklerle ilişkilendirilmiştir. Animasyonun zaman çizelgesindeki eğriler, sarmal motifi oluşturur. Biçimden biçime geçen rüyalar arasında oluşan “ışık geçiti” imajinasyonunu yansıtır. Bedri Ruhselman’ın “İlahi Nizam ve Kâinat” isimli kitabında “İmajinasyonda yaşatılan mekân, reel ve hakiki bir kıymettir.” olarak bahsedilmiştir.

Döngüde olan animasyon, görsel unsurlarıyla içgörüntüler ve bilinçli rüya serüvenine giriş kapısı olarak sembolik anlam içerir.

Japon animator Koji Yamamura, animasyonun gizli gücü olarak izleyicilerin bilinçdışını harekete geçirme potansiyeline sahip olduğunu düşünmektedir. Bu da animasyonun sahip olduğu başka bir çekiciliktir (Yamamura, 2018).

Mandelbulb 3D isimli yazılımda çeşitli formüller oluşturularak elde edilen yüzeyler, Zbrush adlı dijital modelleme yazılımıyla boyamaya hazır hale getirilip, Substance 3D Painter’da ışık verecek şekilde boyanmış ve Unreal Engine içerisine aktarılarak elde edilen materyale animasyon verilmiştir.

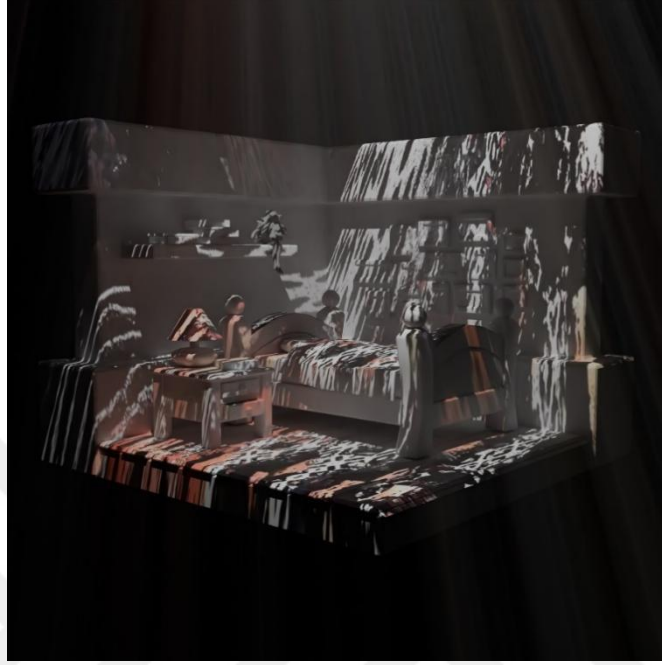
Görsel. 23: Hilal Yiğit, 2024, Amansız biçimler (Dijital entalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com>

4.2. Fractellers

Kısırdöngülerin ve kaosun hüküm sürdüğü bir ortamda, insanın içsel çatışmalarıyla yüzleşmesi ve öz gerçekliğine yönelik bütüncül bir benlik oluşturması süreci, ilk olarak bireyin karanlıkta kalan “gölge”sine ışık tutması, onla tanışması ile mümkün olmaktadır.

Tekrar eden formlar ve fraktal geometrik unsurların olduğu imgeler, sonsuzluğun, kaosun, karmaşıklığın ve döngüsellüğün sembolleri olarak algılanabilir. Düş gezgini olarak geçirilen zamanın, yatılan oda üzerindeki izdüşümünün temsili olan “Fractellers” işindeki fraktal imajların oluşturduğu hareketli görüntü, Mandelbulb 3D yazılımında çeşitli formüllerin hesaplanması ile hazırlanmış, Blender programında modellenen yatak odası üzerine, aynı program içerisinde projeksiyon ile yansıtılmıştır. Yatağın baş kısmının üstündeki rafta duran heykelcik, tanışılan “gölge”nin sanatsal yaratıda ifade bulmuş halidir (Görsel. 24).

Görsel. 24: Hilal Yiğit, 2024, Fractellers (Loop animation), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com>

4.3. Desenler

Desenler (Görsel. 25) çeşitli teknikler ve stiller içerir. İlk aşamada, çeşitli ölçülerde ve niteliklerde olan kağıtların üzerine sulu boya, karakalem, pastel boya ve mürekkep gibi teknikler ve malzemeler aracılığıyla, serbest çağrışım uygulamalarının yanı sıra rüya görme sırasında ve akabinde ortaya çıkan yazı, çizgi ve imgeler tasvir edilmiştir. Ortaya çıkan işler daha sonra dijital ortama aktarılarak, Photoshop ve Unreal Engine programları kullanılmıştır ve sanal sergiye yerleştirilmiştir. Bu tür bir yaratım süreci, durağan veya cansız olmayan bilinçdışı ve rüya imgelerinin, dil aracılığıyla dondurulup, somutlaştırılarak izleyiciye sunulması yoluyla, bir etkileşim alanı yaratmıştır. Burada sergilenen hikayeler, farklı ve tuhaf üsluplarıyla bir iletişim eylemini gözler önüne serer. Zamansız olan rüyaların onurlandırılmasına hizmet eden desenler, edebi, sanatsal, bilimsel ve felsefi fikirlerden göndermelere uzanan bir çeşitliliği de içermektedir.

Görsel. 25: Hilal Yiğit, 2023-2024, Desenler (Dijital enstelsyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com>

4.4. Lisa

Teknoloji ve bilim kapsamında ortaya çıkan gelişmelerin tümü, sanatların yeni biçimler kazanmasına vesile olmuştur. Her türlü dijital ortamı içeren, esnek ve geçişli yapısıyla Yeni Medya Sanatı, Çağdaş Sanat biçimlerinin ifadesinde önemli bir yerdedir. Bu bağlam çerçevesinde sanatçı, elektronik tekstil ve tasarım süreçlerine olan merak ve ilgisiyle bu alanda da işler üretmeye başlamıştır. Giysi dolaplarımızın artık sanal gerçeklik içerisinde de yer almakta olduğunu görmekteyiz. Gelişen ve dönüşen böylesi bir zamanda nitelikli işler üretebilmek ve sergileyebilmek elzemdir.

Lisa (Görsel. 26), bilim-kurgu oyunu için Zbrush'da modellenen bir karakterdir. Lisa için Marvelous Design yazılımında dikilen kıyafet, karakterin kimliğini ve anlatısını şekillendiren bir sembol işlevi görür ve sergilendiği haliyle Burning Man Festivalinin atmosferini çağırıştırır. Burning Man, sanatı, kendini ifade etmeyi ve topluluk katılımını vurgulayan, özgürlükçü ve yenilikçi bir festivaldir. Sanal bir galeri

ortamındaki varlığı bu duruma ters düşmektedir fakat teknolojinin, sanatın ve mitolojinin birleştiği böylesi bir alanda bu kabul edilebilir. Lisa, tıpkı bir rüya gezgini gibi, farklı gerçekliklerde, çeşitli kimlikler ve anlatılar arasında gezinebilir.

Görsel. 26: Hilal Yiğit, 2024, Lisa (Dijital enstelasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak:<https://www.artstation.com>

4.5. Skeleton Lake

Paganizm, okültizm, mistisizm ve mitoloji temalarının ağırlıklı olarak kullanıldığı “Death Metal”, “Doom Metal” ve “Black Metal” müzik kültürleri içerisinde “Hanging Garden” isimli grubun, “Skeleton Lake” isimli parçası, aynı isimli işin (Görsel. 27) ilhamını aldığı materyali olmuştur. Farklı planlarda gördüğümüz karakter, kahramanın yolculuğunun rüya alemlerindeki keşfine dair bir anlatı sunar, farklı gerçeklikler ve bilinç durumları arasında yapılan seyahatin tasviri olarak görülebilir.

Hazır bir karakter üzerinden yapılan animasyon, Maya programı içerisinde oluşturularak, daha sonrasında Unreal Engine yazılımı içerisine aktarılmıştır. Unreal Engine yazılımı sinematik sanatlar, medya sanatları, oyun tasarımı, görsel efekt, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik gibi kullanım alanları olan bir oyun motorudur.

Görsel. 27: Hilal Yiğit, 2024, Skeleton Lake (video), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com>

4.6. Rorschach Masks

Rorschach mürekkep lekeleri testi, sanatsal uygulamalarda ilham alınan, çağrışım sürecinin aktif bir şekilde kullanılmasına ve şaşırtıcı fikirlerin bulunmasına da olanak sağlayan bir psikoloji analiz yöntemidir. Rorschach Masks (Görsel. 28) işi, bu testin çağrışım gücünden yararlanılarak ilk olarak, siyah kâğıt üzerine damlatılan beyaz mürekkebin kendiliğinden yayılışı ve deneysel birtakım müdahalelerin etkisiyle oluşturulmuş, daha sonra dijital ortamda işlenmiş ve Unreal Engine yazılımında hazırlanan sanal sergi ortamında sergilenmiştir.

Bilinçli rüya görme deneyimi sırasında görülen imgeler, dokular ve renkler olağandışı içgörüler sunar. Bu rüya deneyimleri, tıpkı Rorschach Masks'ta olduğu gibi, bilinçaltının derinliklerinden gelen semboller ve imgelerle doludur. Bu imgeler, rüya gezgininin psişesindeki gizli anlamları ve içsel çatışmaları keşfetmesini olanaklı kılar.

Görsel. 28: Hilal Yiğit, 2024, Rorschach Masks (Dijital Enstalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com>

4.7. Rorschach- Relief

Rorschach Mask'ın oluşum sürecine benzer bir şekilde ortaya çıkan Rorschach-Relief (Görsel. 29), 3B etkisi için Zbrush programında modüle edilerek, Substance 3D Painter programında renklendirilmiş ve Unreal Engine yazılımında hazırlanan sanal sergi ortamında sergilenmiştir.

Görsel. 29: Hilal Yiğit, 2024, Rorschach- Relief (Dijital Enstalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com>

Perspektifi, oranları ve derinliği değişmekle birlikte, bilinçli rüya görme deneyimi içinde görülen dokular ve renkler, Rorschach-Relief'tekine benzer bir şekilde tasvir edilebilir. Kâğıt üzerine dökülen mürekkebe yapılan müdahaleye benzer bir şekilde, rüyada da renkler manüpile edilebilir. Bilinçli rüya gören düş gezgini, yaptığı müdahaleler aracılığıyla en başta bireysel olarak psişenin bütünlüğünü ve dengesini sağlamak adına edindiği içgörülerle şifalanmayı sağlayabilir.

SONUÇ

Bu araştırmada, sanatın en erken formlarından birinin çağdaş sanat alanındaki yansımaları tespit edilirken, bir ifade biçimi/dili olarak vizyoner sanatın evrimindeki gelinen aşama üzerine edinilen bulgular paylaşılmıştır. Vizyoner sanatın çağdaş sanatta iz düşümlerinin araştırılması sanatçılar ve eserleri üzerinden nitel yöntem ile yapılmıştır. Çok sayıdaki vizyoner sanatçı ve çalışmaları arasından disiplinler arası bağlamda öne çıkan örnekler seçilmiştir. Örneklenmiş olan sanatçılar ve eserleri; bireysel içsel deneyimlerin, rüyaların, mistik vizyonların ve spiritüel yolculukların ifadesi olan vizyoner sanat bağlamında, bilinçdışının sembollerini ve imgelerini keşfetmeye ve bunun sanatsal olarak ifadesini ortaya koymaya yönelik bir çaba içinde oldukları tespit edilmiştir. Güncel sanat pratiği içerisinde, geleneksel tekniklerin yanı sıra dijital araçların kullanıldığı yenilikçi tekniklerin de yer aldığı belirlenmiştir. Günümüzde vizyoner sanat, resim ve heykelden dijital sanata, yapay zeka sanatına, video sanatına ve multimedya enstalasyonlarına kadar geniş bir stil ve medya yelpazesini kapsamaktadır.

1990 sonrası yaygınlaşan sosyal medya ve internet, vizyoner sanatın tanıtılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Brigid Marlin, Society for the Art of Imagination'ı kurmuştur, misyonu, vizyoner sanatı teşvik etmek olan uluslararası bir sanatçılar topluluğudur. Dünyanın her yerinde şubeleri mevcuttur. Laurence Caruana Paris merkezli "The Visionary Revue" adlı dergi ile daha az bilinen sanatçılara dikkat çekmektedir ve vizyoner sanatın daha akademik yönlerini tartışmaktadır. "Vizyoner Sanat Manifestosu"nun da yazarı olan Caruana, stil ve yöntemdeki geniş farklılıklara rağmen vizyoner sanatın tanımlanabilir bir sanat hareketi olduğunu savunmaktadır. 1990 yılında yayınlanan Sacred Mirrors The Visionary Art, 2018 yayınlanan Women of Visionary Art bu alanda yayınlanan son dönem kitaplara örnek verilebilir.

Vizyoner sanatla yaygın olarak ilişkilendirilen konular genellikle manevi ve mistik temalar, hayaller, düşler, doğa, sıra dışı bilinç durumları, mitoloji ve sembolizmdir.

Jung tarafından literatüre kazandırılan kolektif bilinçdışı ve bu ortak alanın içeriğinde yer alan sembolik ve arketipsel imgeler, vizyoner sanatın gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Jung, insan ruhunun kültürler ve zaman dilimleri arasında paylaşılan evrensel imgeler ve objeler içerdiğine inanmaktadır. Pek çok vizyoner sanatçı, ruhun derin katmanlarını keşfetmek ve kolektif bilinçdışında yer alan arketipsel imgelerden yararlanmak için Jung'un buluşlarına yönelmiştir. Hem Jung hem de vizyoner sanatçıların insan ruhunun derinliklerini keşfetme ve kolektif bilinçdışında yer alan arketipsel imgelerden yararlanma konusunda ortak bir ilgiye sahip olduğu görülmektedir.

Tez sürecinde gerçekleştirilen kişisel araştırma ve uygulamalar, disiplinlerarası etkileşimlerle, resimden heykele ve nihayetinde dijital tekniklere uzanan süreç ve kapsamlı bir dönüşümü içermektedir. Amansız Biçimler, Fractellers, Desenler, Lisa, Skeleton Lake, Rorschach Masks, Rorschach- Relief adı verilen çalışmalarda, çıkış noktası ve temel konu, Yiğit'in çeşitli zamanlarda edindiği “bilinçli rüya görme” deneyimlerinden ve yakaladığı keşiflerden aldığı ilhamla oluşur. Psişenin bütünlüğünün sağlanması ve dengeli kalması adına yapılan sağaltma eylemleri, zamansız, sonsuz ve süptil bir alan olan “rüya”da gerçekleşebilir. Özellikle dijital tekniklerin sunduğu yenilikçi imkanlar çerçevesinde, vizyoner sanatın bir ifade dili olarak benimsendiği bu uygulamalarda, sıra dışı bilinç hallerinden edinilen vizyonlarla özgün eserler yaratılmıştır.

Sonuç olarak, tez sürecinde elde edilen bulgular, bilincin ötesindeki vizyonların sanatsal ifade biçimleri üzerindeki etkilerini ve dijital tekniklerin bu süreçteki rolünü incelemekte ve bu konudaki mevcut literatüre anlamlı katkılar sunmaktadır. Bu çerçevede, sanatın sınırlarını genişleten ve yeni ifade olanakları sunan bu yaklaşımlar, hem sanat tarihi hem de psikoloji ve sosyoloji disiplinlerinde yeni tartışma alanları açmaktadır. Geçmişin vizyoner sanat izlerinin, çağdaş sanattaki yorumlarıyla ve Jung psikoloji kavramlarıyla ilişkilendirildiği bu araştırma, çağdaş sanat alanında akademik kaynak olarak katkı sağlayacağı düşünülmüş ve hazırlanmıştır. Ülkemizin bilimsel

araştırma gücüne, sanata değeri sağlaması yönünden katkıda bulunması ve bunun sonucunda sanatçıların ifade biçimi olarak yolunu açacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ascott, R. (2003). Art @ the Edge of the Net: The Future Will Be Moist. Shanken, E.A. (Ed.), Telematic Embrace: Visionary Theories of Art, Technology and Consciousness (363-374) içinde. University of California Press.
- Bahr, H. (1989). Dışavurumculuk. Batur, E. (Ed.), Modernizmin Serüveni (280-285) içinde. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bourriaud, N. (2018). İlişkisel Estetik. (S. Özen, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Brown, D., & Hill, R. (2018). Women of Visionary Art. Rochester, Vermont: Park Street Press.
- Campbell, J. (2010). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. (S. Gürses, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Cassou, J. (1999). Sembolizm Sanat Ansiklopedisi, (Ö. İnce ve İ. Usmanbaş, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fischer, E. (1995). Sanatın Gerekliliği. (C. Çapan, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Geçtan, E. (1998). Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Giacometti, A. (2015). Yazılar. (A. Derman, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hatchell, C. (2014). *Naked Seeing: The Great Perfection, the Wheel of Time, and Visionary Buddhism in Renaissance Tibet*. New York: Oxford University Press.

İpşiroğlu, M. Ş. (2020). *Bozkır Rüzgârı: Siyah Kalem*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Jung, C. G. (2005). *Dört Arketip*. (Z. A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Jung, C. G. (2008). *İnsan Ruhuna Yöneliş*. (E. Büyükinel Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri*. (A. N. Babaoğlu, Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayınları

Keser, N. (2005). *Sanat Sözlüğü*. Ütopya Yayınevi: Ankara.

Kuspit, D. (2014). *Sanatın Sonu*. (Y. Tezgiden, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Le Guin, U. K. (2022). *Kadınlar, Rüylar, Ejderhalar*. (D. Erksan, B. Somay ve M. Gürsoy Sökmen Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Little, S. (2004). *İzmler Sanatı Anlamak*. (D. N. Özer, Çev.). İstanbul: Yem Yayın.

Lord, J. (1995). *Bir Giacometti Portresi*. (E. Sezgin, Çev.). İstanbul: Nisan Yayınları.

Maizels, J. (1996). *Raw Creation: Outsider Art and Beyond*. Phaidon Press.

Mandelbrot, B. B. (1983). *The Fractal Geometry of Nature*. New York: W. H. Freeman and Co.

Masters, R., & Houston, J. (1966). *The Varieties of Psychedelic Experience*. New York: Dell Publishing.

Mikosz, J. E. (2015a). *Arte Visionaria: Representações Visuais Inspiradas nos Estados não Ordinários de Consciência*. Prismas Yayınevi.

Moss, R. (2019). *Aktif Rüya Görme*. İstanbul: Bilyay Yayıncılık.

Pappenheimer, W. (2008). *Tuning in Rorschach Maps*. Adams, R., Gibson, S., Arisona, S.M. (Ed.), *Transdisciplinary Digital Art: Sound, Vision and the New Screen* (33-45) içinde. Berlin: Springer Science & Business Media.

Priviero, T. (2024). *Jung, Dante, and the Making of the Red Book: Of Fire and Form*. Birleşik Krallık: Taylor & Francis.

Ruhselman, B. (2013). *İlahi Nizam ve Kâinat*. İstanbul: MTİAD1950 Yayınevi

Sambur, B. (2005). *Bireyselleşme Yolu – Jung’un Psikoloji Teorisi*. İstanbul: Elis Yayınları.

Makaleler

Akay, Ş. E. (2023). Batı Modern Sanatında Mistisizm, Okült ve Kadın Sanatçıları. *Sanat & Tasarım Dergisi*, 13 (1), (253-269).

Alsaç, F. (2018). Dede Korkut Hikâyelerinde Arketipsel Bir Sembol Olarak Kadın. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6 (14), (91-122).

- Aslan, R. (2016). Max Ernst'in Resimlerinde "Orman" İmgesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2016, Cilt 18, Sayı 1, (1-10).
- Boynukalın, A. R. (2021). Çağdaş Sanatta Duyusal Bir Deneyim Olarak Bitkiler. Fine Arts Dergisi. Cilt: 16, Sayı: 2, (141-153).
- Chaudhary, A. (2016). The Psychological and Visionary Mode in Carl Jung's Essay Psychology and Literature. International Journal of Social Impact. Volume 1, Issue 1, 71-74.
- Çakmak, B. (2021). Dijital Tasarımda Kullanıcı Deneyimi Sunan Psikedelik Yaklaşımlar. Sanat & Tasarım Dergisi, 2022, Cilt 12, Sayı 1, (203-216).
- Duque, J. (2019). Spaces in Time: The Influence of Aubrey Beardsley on Psychedelic Graphic Design. H-ART. Revista de historia, teoría y crítica de arte, 5, (5-38).
- Işıktan, F. (2022). Biyosanat: Disiplinlerarası Bağlamda Çağdaş Seramik Sanatına Yansımaları. Art-E Sanat Dergisi, 15 (29), (356-373).
- Fabbro, F., Cantone, D., Feruglio, S., & Crescentini, C. (2019). Origin and evolution of human consciousness. Progress in brain research, 250, (317–343). <https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2019.03.031>
- Mikosz, J. E. (2015b). Psychelia and Visionary Art the Work of Art as the Result of Interaction Between Culture and Non-Ordinary States of Consciousness, Revista Relegens Thréskeia, 4 (2), (14-27).
- Türkan, H. K. (2022). "Altın Bülbül" Masalının Jung'un Arketipsel Sembolizm Kuramı Bağlamında İncelenmesi. Asya Studies-Academic Social Studies, 6 (22), (117-124)

Vargün, Ö. (2023). Teknoloji ve Sanatın Dönüşümü: Dijital Sanat. Journal of Arts.Cilt 6 Sayı 1, 49-54

Tezler

Kinnunen, E. F. (2023). Oneironautics as a Gateway to Visionary Art (Lisans tezi). Tampere University of Applied Sciences.

Ümit, D. (2019). Yeni Medya Sanatı: Teknoloji-Sanat Birlikteliği (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (582998).

Yılmaz, D. (2013). Doğanın Fraktal Geometrisi (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (354547).

Web Kaynakları

Akay Şumnu, E. (t.y.). Erişim adresi: <https://eceakayy.wixsite.com/eceakay/about2>

Ayla, Ş. (2017). Sanatla Direniş, Yayoi Kusama. Erişim adresi: <https://acikradyo.com.tr/sanat-uzun-ilham-sonsuz/sanatla-direnis-yayoi-kusama>

Ayla, Ş. & Oral, T. (2016, 27 Haziran). Art Brut [sesli podcast bölümü]. Sanat Uzun, İlham Sonsuz podcast içinde. Erişim adresi: <https://acikradyo.com.tr/podcast/146398>

Calhoun, M. (2011). Erişim adresi: <https://www.saatchiart.com/magicalhoun>

Canan, (2024). “Vuslat” sergi kataloğu. İstanbul: artSümer. Erişim adresi: <https://www.artsumer.com/gallery/expressrelease/136>

Caruana, L. (2001). Manifesto of Visionary Art. Erişim adresi: <http://www.visionaryrevue.com/webtext/longman1.html>

Cuepaliztli, F. M. & Caruana, L. (t.y.). About Us.
Erişim adresi: <https://www.academyofvisionaryart.com/about-us>

Dyck, E. (2019). Psychedelic Research in 1950s Saskatchewan, The Canadian Encyclopedia. Erişim adresi: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/psychedelic-research-in-1950s-saskatchewan#KeyTermsPsychedelicResearch>

Dyer, L. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.digitalvisionaryart.co.uk/gallery/>

Ebert, G. (2020). Meditative Faces Emerge from the Staggered Wooden Sticks Forming Artist Gil Bruvel's Sculptures. Colossal Art Magazine. Erişim adresi: <https://www.thisiscolossal.com/2020/09/gil-bruvel-mask-series/>

Goku_NFT. (2023). Rorschach Test: Artistic Inspirations and Fascinating Facts. Exchange Art. Erişim adresi: <https://blog.exchange.art/roorschach-artistic-inspirations/>

Grau, O. (2016). New Media Art. Oxford Bibliographies. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1093/obo/9780199920105-0082>

Heller, S. (2017). The Acid Aesthetic: A Brief History of Psychedelic Design Print. Print Magazine. Erişim adresi: <https://www.printmag.com/culturally-related-design/acid-aesthetic-history-of-psychedelic-design/>

Hoffmann, M. (2017). Erişim adresi: <https://www.saatchiart.com/MartinaHoffmann>

Jones, A. (2018). Meet the Artists of No Spectators: The Art of Burning Man. Erişim adresi: <https://americanart.si.edu/exhibitions/burning-man/online/android-jones>

Kaya, U. (2016). Analitik psikoloji ve Carl Gustav Jung. Erişim adresi: <http://www.antalyaozelegitim.com/blog/psikolojik-degerlendirme-ve-danisma/analitik-psikoloji-ve-carl-gustav-jung.html>

Salerno, J. A. (2021). Psychotic-vs. Psychedelic-Induced Hallucinations: A Closer Look. Erişim adresi: <https://psychedelicreview.com/psychotic-vs-psychedelic-induced-hallucinations-a-closer-look/>

Seiffouri, A. (2021). Erişim adresi: www.seiffouri.com

Snell, T. (2017). The compulsion to create: ‘outsider art’ at MONA’s The Museum of Everything. Erişim adresi: <https://theconversation.com/the-compulsion-to-create-outsider-art-at-monas-the-museum-of-everything-79329>

Stambollion, L.W. (t.y.). Painter, Bookmaker, Designer...Creatrix of Conscious Art. Erişim adresi: <http://www.artwork-liba.com>

Taylor, B. (t.y.). The Art of Ben Taylor. Erişim adresi: <http://www.mometo.net>

Yamamura, K. (2018, 1 Aralık). Koji Yamamura, the Japan side of independent animation [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=SEE8rlXMqSk>

Watkinson, E. (t.y.). Biyografi. Erişim adresi: <http://www.emanations.co.uk/bio>

Winters, V. (2023). What is visionary art? Themes, style and artists. Erişim adresi: <https://veronicasart.com/what-is-visionary-art-themes-style-and-artists/>

Görsel Kaynakça

Görsel. 1: “The Shaman of Lascaux” günümüzden 17.000 yıl önce yapılmıştır.

Kaynak: Claman, Henry N., 2011, Vizyoner sanat mı? Şamanlar, Charles Bonnet ve mağara resimleri, içinde fotoğraf: Charles and Josette Lenars/CORBIS

Görsel. 2: Bosch, Hieronymous, 1503-1504, “Dünyevi Zevkler Bahçesi” (Ahşap üzerine yağlı boya). Kaynak:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6d/The_Garden_of_Earthly_Delights_by_Bosch_High_Resolution.jpg

Görsel. 3: Ernst Fuchs, 1956-1957, Musa ve Yanan Çalı (Ahşap üzerine yağlı boya), 18,5x23.2cm. Kaynak: https://tr.painting-planet.com/images/image334_6.jpg

Görsel. 4: De Es Schwertberger, 1960-1970, Period 1. The search: Vision Fusions.

Kaynak: <https://dees.at/period-1>

Görsel. 5: Adolf Wölfl, Aby Warburg’un Mnemosyne Atlası (Bellek Atlası)’na girmiş çalışmaları. Kaynak: Batur, Enis, 2009, Mekik. İstanbul: Norgunk Yayıncılık

Görsel. 6: Jean Dubuffet, 1970, Le cirque at Pace Gallery (Enstalasyon), Photo: Kyle Knodell. Kaynak:

https://media.architecturaldigest.com/photos/5f64e369a317ea8851debbfd/master/w_1600%2Cc_limit/Dubuffet_09_15_20_V4_0091.jpg

Görsel. 7: Alex Grey, 1993, Sacred Mirrors (Enstalasyon). Kaynak:

https://galleries.illinoisstate.edu/exhibitions/1993/sacred_mirrors/

Görsel. 8: Allyson Grey, 2015, Realms of the Unpronounceable (Ahşap panel üzerine yağlı boya) 60x120cm. Kaynak: <https://www.allysongrey.com/art/oil-paintings/realms-of-the-unpronounceable>

Görsel. 9: Android Jones, 2023, Esoteric Wild Westland, Kaynak: https://androidjones.com/new-works/esoteric_wasteland_preview-copy/

Görsel. 10: Martina Hoffmann, 2022, Leaving Shadow Land (Tuval üzerine yağlıboya), 84x46 cm Kaynak: https://static.wixstatic.com/media/730b81_c4dfc2034f9e43d7bd924c4f07353456~mv2.png/v1/fill/w_970,h_528,al_c,q_90,usm_0.66_1.00_0.01,enc_auto/730b81_c4dfc2034f9e43d7bd924c4f07353456~mv2.png

Görsel. 11: Amanda Sage, 2011, Limbic Resonance (Tuval üzerine karışık teknik), 100x120cm. Kaynak: https://www.amandasage.com/uploads/1/1/6/9/116991368/limbic-resonance-600x800_orig.jpg

Görsel. 12: Andrew Gonzales, 2009, The Creatrix (Kil levha panel üzerine airbrush ile akrilik boya), 76x132 cm. Kaynak: <https://www.sublimatrix.com/sublimes?pgid=is4c1eby-7c598146-ac0f-4ff1-9afa-f98fa2d1aa6e>

Görsel. 13: Magi Calhoun, 2011, Evening Encounter (Oksitli kil, sır altı boyalar, metal), 1x1x2,5 cm Kaynak: <https://www.saatchiart.com/magicalhoun>

Görsel. 14: Liba W. Stambollion, 2011, Powerful Lemur. Kaynak: <https://www.artwork-liba.com/liberated-creatures?lightbox=imageofn>

Görsel. 15: Emma Watkinson, 2020, Kali (Tuval üzerine akrilik).

Kaynak: <http://emanations.co.uk/art/kali/>

Görsel. 16: Gil Bruvel, 2020, Mask #28 (ahşap ve boya), 40x40x20 cm.

Kaynak: <https://www.thisiscolossal.com/2020/09/gil-bruvel-mask-series/>

Görsel. 17: Ben Taylor, Messenger from the deep (Asamblaj- karışık teknik), 95x60cm.

Kaynak: <https://mometo.net/messenger-of-the-deep/>

Görsel. 18: Ali Seiffouri, Harmala 3/2 (Dijital enstalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.seiffouri.com/harmala>

Görsel. 19: Yayoi Kusama, Sonsuzluk Aynalı Oda- Milyonlarca Işık Yılı Uzaktaki Ruh (Enstalasyon). Kaynak: <https://www.sartle.com/media/artwork/infinity-mirrored-room-the-souls-of-millions-of-light-years-away-yayoi-kusama.jpg>

Görsel. 20: Louis Dyer, (t.y.), Işığın alemlerinde gezinmek (Dijital tasarım).

Kaynak: <https://www.digitalvisionaryart.co.uk/gallery/>

Görsel. 21: CANAN, 2024, Şehretün'nar (Enstalasyon). Fotoğraf: Hilal Yiğit

Kaynak: https://drive.google.com/file/d/1W6K-A_5GfHGpB3fdCSaUxcTzoSJeELPs/view

Görsel. 22: Ece Akay Şumnu, 2024, Rorschach Çiçekleri (Suluboya), her biri 35x50cm.

Fotoğraf: Hilal Yiğit Kaynak:

<https://drive.google.com/file/d/12bNfnCgFMix4ky32HLjk5XhFUWk2BKEw/view>

Görsel. 23: Hilal Yiğit, 2024, Amansız biçimler (Dijital entalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com/artwork/vDl9g3>

Görsel. 24: Hilal Yiğit, 2024, Fractellers (Loop animation), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com/artwork/9EAyKO>

Görsel. 25: Hilal Yiğit, 2023-2024, Desenler (Dijital enstelasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com/artwork/dKEK9J>

Görsel. 26: Hilal Yiğit, 2024, Lisa (Dijital enstelasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com/artwork/1xAbAZ>

Görsel. 27: Hilal Yiğit, 2024, Skeleton Lake (video), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com/artwork/VJwJ0X>

Görsel. 28: Hilal Yiğit, 2024, Rorschach Masks (Dijital Enstalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com/artwork/ob4bXm>

Görsel. 29: Hilal Yiğit, 2024, Rorschach- Relief (Dijital Enstalasyon), değişen ölçülerde.

Kaynak: <https://www.artstation.com/artwork/dKEK6K>

EKLER**EK-1: ETİK BEYANI**

Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu Tezde

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez çalışması olarak sunmadığımı,

beyan ederim.

26/06/2024

Hilal YİĞİT

EK-2: TEZ ORJİNALLIK RAPORU**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ****Güzel Sanatlar Enstitüsü**

Tez Başlığı: 1990 Sonrası Çağdaş Sanatta İfade Biçimi Olarak Vizyoner Sanatın Disiplinlerarası Bağlamda Yorumlanması

Yukarıda başlığı verilen Tezimin tamamı Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. (Tez 106, Tez 206, Tez 010 Formları) Kontrol sonucunda (kaynakça hariç) aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
26/06/2024	67	68995	31/05/2024	11	2388788458

Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (26/06/2024)

Öğrenci No: 202253007807

Hilal YİĞİT

Anasanat Dalı: Sanat ve Tasarım

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Figen IŞIKTAN

**EK-3: Master's/Proficiency in Art/PhD
Thesis/ Art Work Report Originality Report**

**AKDENİZ UNIVERSITY
Institute of FineArts**

Title: Interdisciplinary Interpretation of Visionary Art as a Form of Expression in Contemporary Art after 1990

The whole thesis/art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. (Tez 106, Tez 206, Tez 010 Forms) According to the originality report, obtained data are as follows. (Bibliography excluded)

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
26/06/2024	67	68995	31/05/2024	11	2388788458

I declare that I have carefully read the Akdeniz University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (26/06/2024)

Student No.: 202253007807

Hilal YİĞİT

Department: Art and Design Department

Master's	Proficiency in Art	PhD	Integrated Phd
X			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED.

Doç. Figen IŞIKTAN

EK-4: YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Akdeniz Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi Erişim Sisteminde erişime açılır.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)

☐ Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)

☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

26/06/2024

Hilal YİĞİT

***Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi
ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitü Yönetim Kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmasını ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve Enstitü Anabilim Dalının uygun görüşü üzerine Enstitü Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile Enstitünün uygun görüşü üzerine Üniversite Yönetim Kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince Enstitü tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve Enstitü Anabilim/Anasanat Dalının uygun görüşü üzerine Enstitü Yönetim Kurulu tarafından karar verilir.

